

ЦІ АДБУДЗЕЦЦА ПАЛІТЫЧНЫ ДЫЯЛОГ?
Стар. 2.
СКАРБЫ ГІСТАРЫЧНАГА АРХІВА
Стар. 2.
«ПРЫКМЕТЫ АДЫХОДЗЯЧАГА ЧАСУ» МАСТАКА
Уладзіміра ТОЎСЦІКА
Стар. 3.

Аляксей САЛІМОНАЎ: «САМАСТОЙНАЯ БЕЛАРУСЬ СВАІМ ГЕАГРАФІЧНЫМ ЦЭНТРАМ НАЗАЎЖДЫ БОГАМ ПРЫВІЗАНА ДА ЦЭНТРА ЕЎРОПЫ»
Стар. 5.
РЭПАРТАЖ З МАЙСТЭРНІ СКУЛЬПТАРА
Льва ГУМІЛЕЎСКАГА
Стар. 4—5.

Леў МІРАЧЫЦКІ. ГІСТАРЫЧНЫ НАРЫС ПРА АГУЛЬНАЕ МІНУЛАЕ БЕЛАРУСІ І ЛІТВЫ
Стар. 6.
ЛІТАРАТАРЫ 30-х. АПАВЯДАННЕ
Сяргея РУСАКОВІЧА «КРУМКАЧ»
Стар. 7—8.

АГУЛЬНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЕТА

РАСПАЎСЮДЖВАЕЦЦА Ў 48 КРАІНАХ

Голас Радзімы

24 лістапада 1999 года
Цана 40 000 рублёў

№ 47 (2657)

Штотыднёвая газета для суайчыннікаў за межамі Беларусі
Выдаецца з 1955 г.

НА МЯЖЫ СТАГОДЗЯЎ

«ДРЭВА ЖЫЦЦЯ» Аляксандра УЛАСАВА

першая легальная беларуская газета «Наша Ніва», першым рэдактарам якой стаўся Аляксандр Уласаў.

І сапраўды, калі б не было «Нашай Нівы», ці знайшліся б Янка Купала, Якуб Колас, Ядвігін Ш., Максім Багдановіч, Максім Гарэцкі?.. Ці падалі б яны свой голас? Ці пачулі б яны сябе беларускімі песнярамі? Магло б так стацца, што Янка Купала пісаў бы па-польску. Багдановіч — па-расійску. Ну і гэтак далей.

Але вось на хвалі рэвалюцыі 1905 года ў 1906-м з'явілася «Наша Ніва». І ўсё завірвала. З розных куточкаў Беларусі пасыпаліся допісы, вершы, абразкі, апавяданні. Скуль толькі што ўзялося!.. Без граматыкі, без беларускай школы ўсе зарупіліся пісаць па-беларуску, жывой моваю. Гэта быў незвычайны рух! Яго хіба можна параўнаць з веснавой паводкай, з прарывам вадзі прызамба таванаваную плаціну. А яно, бадай што, так і было!

І гэты рух прывяла Беларусь найперш «Наша Ніва» і яе першы рэдактар Аляксандр Уласаў. Ён усё сваё жыццё бараніў Бе-

ларусь і беларусаў, тлумачыў, што «ўсе, хто прывык шанаваць кожную нацыю і кожнага чалавека, ведаюць, што ў роднай мове сваёй беларус усё лепш разумее, што тая мова — гэта яго душа, сэрца, усё, што ёсць самае блізкае і дарагое чалавечку. І беларусам, беручы культуру ад рускіх і ад палякаў, няма ніякай патрэбы забываць, што яны беларусы, адракацца ад сваёй нацыі і перакідацца к чужой».

«Наша Ніва», 25 красавіка 1908 года.

Ужо за адно тое, што Уласаў разам з сваімі папечнікамі Антонам і Іванам Луцкевічамі прывёў у рух духоўнае жыццё Беларусі, ягонае імя павінна быць запісана ў адным шэрагу з імёнамі выдатных адраджэнцаў ХХ стагоддзя. І нават на чале гэтага шэрагу. А менавіта так: Аляксандр Уласаў, Іван і Антон Луцкевічы. І далей усе астатнія: Янка Купала, Якуб Колас... Іван і Антон Луцкевічы — нашы беларускія карані ХХ стагоддзя. Усе астатнія на нашым беларускім дрэве ХХ стагоддзя — гэта галінкі, лісточкі, верхавінкі, макаўкі, парасткі. І яшчэ адно першыства за Уласавым. Ён першы пачаў Мінск губернска пераўтвараць у Мінск беларускі, у Мінск (Менск) сталічны. І вось такая самабытная постаць да гэтай пары была зацёмнена, ніяк не ўшанавана, не ўзьялічана, як яна гэтага вартая.

(Заканчэнне на 4—5-й стар.).

Завяршаецца дваццатае стагоддзе. Самая пара азірнуцца і асэнсаваць, як пражыта гэтае стагоддзе, чые імёны ўпісаць залатымі літарамі ў аналы беларускай гісторыі, культуры. Шмат якія з іх ужо даўно акрэслены, вызначаны. Сярод іх — Янка Купала, Якуб Колас, Алаіза Пашкевіч-Цётка, Зміцер Жылуновіч, Максім Багдановіч, Аляксандр Чарвякоў, Уладзіслаў Галубок, Максім Гарэцкі, Браніслаў Тарашкевіч...

Усіх іх паклікала да творчага, грамадскага і палітычнага жыцця

Аляксандр УЛАСАЎ (у цэнтры) і яго жонка з роднымі і сябрамі. 1926 год.

СУКВЕЦЕ

«СОНЕЧНЫ ПТАХ»

Гэтай восенню трэці раз сабраліся ў сценах мінскага Палаца дзяцей і моладзі дзіцячыя творчыя калектывы на фестываль нацыянальных культур «Сонечны птах». На гарадскі фестываль, акрамя дзіцячых калектываў Мінска, прыехалі юныя майстры і артысты з Горак і Пастаў. У фестывалі прынялі ўдзел ансамбль польскай песні «Вясёлка», фальклорны калектыв «Аястан», дуэт «Арзо», ансамбль «Барвінак» і многія іншыя калектывы.

У праграме «Сонечнага птаха»

— кірмаш-продаж вырабаў народных майстроў, конкурс гульневых праграм, «горад майстроў» і конкурс на лепшую дзіцячую работу, фестываль дзіцяча-маладзёжных фальклорных калектываў, майстар-класы і мастацкая выстава ў галерэі «Палац».

НА ЗДЫМКАХ: адкрыццё фестывалю нацыянальных культур «Сонечны птах»; армянскі фальклорны калектыв «Аястан».

Фота Мікалая ПЯТРОВА, БелТА.

СПОРТ: НАПЯРЭДАДНІ АЛІМПІАДЫ

У Нацыянальным алімпійскім камітэце Беларусі прайшла прэсканферэнцыя членаў Нацыянальнай зборнай каманды па стралковаму спорту. Яны ўжо заваявалі трываццаць ліцэнзій, што дае права на ўдзел у Алімпіядзе ў Сіднеі.

АКАДЭМІЧНАЯ ГРЭБЛЯ. На чэмпіянаце свету, які праходзіў у канадскім Сен-Катарыне, Кацярына Карстэн прынесла нашай камандзе золата ў адзіночным разрадзе. Гэтая перамога стала для яе пропускам у алімпійскі Сідней. На сённяшні дзень маецца яшчэ адна ліцэнзія ў класе мужчынскай «чацвёркі» без рулявога. У склад экіпажа ўваходзяць: Аляксандр Самахваляў,

Андрэй Татарчук, Дзмітрый Мірончык і Дзмітрый Плячысцік. Астатнім веслярам да выхаду на Алімпіяду яшчэ прыйдзецца пазмагацца на еўрапейскай кваліфікацыйнай рэгаце ў Швейцарыі.
СПАРТЫЎНАЯ ГІМНАСТЫКА. 34-ты чэмпіят свету па спартыўнай гімнастыцы, што адбыўся ў Цянь-Цзіне (Кітай) прынес нашай мужчынскай камандзе бронзавыя медалі. На

жаль, лідэр каманды Іван Іванкоў з-за траўмы не змог прыняць удзел у абсалютным першыстве. Мінусы чэмпіянат з'явіўся генеральнай рэпетыцыяй перад турнірам у Сіднеі.
ДЗЮДО. Бронзавай узнагародай адзначаны апошні паядынак беларускага спартсмена-дзюдаіста Націка Багірава на чэмпіянаце свету ў Бірмінгеме. Ён прэтэндэнт на алімпійскі медаль.

НАСТОЛЬНЫ ТЭНІС. Яшчэ адна з нашых алімпійскіх надзей — майстар маленкай ракеткі Уладзімір Самсонаў нядаўна перамаг у прэстыжным турніры — Кубку свету.
Узнагародай беларусу стаў прызавы чэк на суму 40 тысяч долараў і ўмацаванне пазіцыі на першым радку рэйтынга.

Падрыхтавала
Каця МАЗАКОВА.

ПАЛІТЫЧНЫ АГЛЯД

УЛАДЫ І АПАЗІЦЫЯ РЫХТУЮЦА ДА ДЫЯЛОГА

● **Юрый ДОМНІЧ.**

Ужо некалькі месяцаў дыялог паміж уладамі і апазіцыяй, які рыхтуецца пры пасрэдніцтве Кансультатыву-назіральнай групы АБСЕ ў Мінску, з'яўляецца адной з галоўных тэм палітычнага жыцця краіны. Менавіта па гэтай прычыне лета не стала ў краіне сезонам заціха: палітычная эліта ўвесь час абмяркоўвала ўмовы перагавораў паміж канфліктуючымі бакамі. Восенню абрысы будучага дыялога пачалі вымалёўвацца ўсе дакладней.

Гэтаму, несумненна, паспрыяла актывізацыя дзейнасці КНГ АБСЕ і непасрэдна яе кіраўніка пасла Ханса-Георга Віка. Пры пасрэдніцкай місіі КНГ АБСЕ прадстаўнікі ўладаў і апазіцыі ўжо правялі некалькі сустрэч, у выніку якіх пачаліся кансультацыі адносна перадамоў пачатку дыялога.

Асноўнай мэтай дыялога павіна стаць выпрацоўка выбарчага закона, які б адпавядаў міжнародным нормам і мог забяспечыць свабодны і справядлівы выбары ў заканадаўчы орган, якія запланаваны на 2000 год. Апазіцыя папярэдне згадзілася не кранаць прынцыповае пытанне канстытуцыйных змен, якое стала яблыкам разладу паміж рознымі палітычнымі сіламі ў краіне пасля рэфэрэндуму 1996 года і якое не дазваляла да гэтага часу сесці за стол перамоў.

Але каб прыступіць да абмеркавання ўмоў фарміравання парламента, бакі дамовіліся вырашыць некалькі папярэдніх пытанняў. У прыватнасці, апазіцыя настойвае на прадастаўленні свабоднага доступу да дзяржаўных сродкаў масавай інфармацыі, у першую чаргу, да радыё і тэлебачання. З гэтай мэтай улады і апазіцыя стварылі экспертныя групы, якія, дарэчы, ужо правялі некалькі сустрэч. Не выключана, што неўзабаве з'явіцца і дакумент, які замацуе дамоўленасці і прымусяць

бакі прытрымлівацца іх у далейшым.

Яшчэ адной перадумовай пачатку дыялога з'яўляецца патрабаванне апазіцыі вызваліць палітзняволеных. Улады, у сваю чаргу, наадрэз адмаўляюцца прызнаваць, што ў Беларусі ёсць такая катэгорыя асоб: па словах прадстаўнікоў Адміністрацыі Прэзідэнта і ўрада, усе, каго апазіцыя адносіць да палітзняволеных, асуджаныя па крымінальных справах. Але КНГ АБСЕ таксама выказвае думку, што, напрыклад, вызваленне былога прэм'ер-міністра Міхаіла Чыгіра паспрыяла б перамовам.

Па сцэнарыю, прапанаванаму АБСЕ і падтрыманаму бакамі, дыялог павінен адбыцца паміж шасцю ўпаўнаважанымі прадстаўнікамі ўладаў, шасцю прадстаўнікамі апазіцыйных палітычных партый і шасцю прадстаўнікамі грамадскіх арганізацый. Місію пасрэдніка ўзяла на сябе КНГ АБСЕ, паўнамоцтвы якога на арганізацыю дыялога замацавалі дэлегаты 53 дзяржаў на сесіі Парламенцкай асамблеі АБСЕ ў Санкт-Пецярбургу.

Прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка адпаведным указам вызначыў кола асоб, якіх упаўнаважыў весці перамоў. Кіраўніком групы прызначаны памочнік Прэзідэнта Міхаіл Сазонаў. Групу апазіцыі таксама ўдалося сфарміраваць. У яе склад увайшлі прадстаўнікі васьмі палітычных партый. Такім чынам, аб'яднаную апазіцыю падчас дыялога прадстаўляюць лідэры або іх намеснікі Аб'яднанай грамадзянскай партыі, Партыі Беларускага народнага фронту, Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі "Народная грамада", Партыі камуністаў Беларускай, Партыі жанчын "Надзея", Беларускай партыі працы, Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады і Ліберальна-дэмакратычнай партыі.

САЦЫЯЛЬНЫ РАКУРС

Ужо год існуе ў Ленінскім раёне Мінска Цэнтр прафарыянтацыі і сацыяльна-псіхалагічнай падтрымкі моладзі. Яго спецыялісты дапамагаюць маладым людзям, якія звярнуліся сюды па кансультацыю, у выбары ці змене прафесіі, у пошуку месца работы.

Некалькі гадоў дзейнічае пры 2-й клінічнай бальніцы Мінска гаспадарча-разліковае медыка-сацыяльнае аддзяленне. Пацыенты яго — нямоглыя людзі сталага ўзросту, каму ўжо не абыйсца без пабочнай дапамогі. А тут яны акружаны ўвагай спецыялістаў-медыкаў, дагледжаны, накармлены. Клапатлівы да сваіх падапечных і "медбрат" Андрэй МАТАВІЛЕЦ. Удзячная яму за гэта 98-гадовая бабуля Ганна.

БелТА.

АКТУАЛЬНАЯ ГУТАРКА

АРХІЎ — МОСТ ПАМІЖ МІНУЛЫМ І БУДУЧЫНЯЙ

На мяжы часоў асабліва востра паўстаюць пытанні: хто мы, адкуль, што было ў нашым мінулым і чакае ў будучыні? У сувязі з гэтым хочацца раскажаць пра ўстанову, галоўная задача якой — менавіта захаванне дакументальнай спадчыны краіны — Нацыянальна-гістарычнага архіву Беларусі. Пра тыя багаці, што тут захоўваюцца, пра дзейнасць архіва раскажае яго дырэктар Ала ГАЛУБОВІЧ.

— Сёння ў архіве 3 091 фонд, звыш 1 мільёна спраў, многія з якіх — унікальныя помнікі нацыянальнай культуры XV—XX стагоддзяў (да 1917 года ўключна): дакументы аб палітычным, сацыяльна-эканамічным і культурным жыцці беларускага народа. Усе матэрыялы ўяўляюць вялікую цікавасць для даследчыкаў.

— Хто атрымлівае магчымасць карыстацца гэтымі скарбамі?

— Кола людзей, што працуюць у нашых бібліятэках, даволі шырокае — школьнікі старшых класаў, студэнты, пісьменнікі, археолагі, работнікі кіно, мастакі, філолагі, краязнаўцы — адным словам, усе, хто цікавіцца гісторыяй Беларусі.

— У мінулым годзе Нацыянальны архіў адзначыў сваё 60-годдзе...

— Так, дата заснавання архіва — 5 ліпеня 1938 года. Аднак, калі весці адлік — як у архівах заходніх краін — ад першых дакументаў, то нам ужо больш за 600 гадоў. Самы старадаўні дакумент, што ў нас захоўваецца, датаваны 20 чэрвеня 1391 года. Гэта граматка на зямлю князю Кур'ятвічу: яны жалавалі пана Грынько за верную службу гораду Сакалец. У архіве захоўваюцца таксама арыгінальныя пергаментныя граматкі XV—XVII стагоддзяў, напісаныя на старабеларускай, старарускай і лацінскай мовах. На іх нават захаваліся пачыці і пазалота літар. Сярод матэрыялаў гэтага перыяду найбольш цікавыя — актавая кніга Драгічынскага земскага суда (1416—1444), прывілей на магдэбургскае права гарадам Нясвіжу (1586), Мазыру (1680)...

Сапраўдным скарбам мы лічым матэрыялы, звязаныя з іменамі вялікіх пісьменнікаў Максіма Багдановіча, Якуба Коласа, Янкі Купалы, Міхася Лынькова, Івана Тургенева, Вісарыёна Бялінскага (напрыклад, праца Бялінскага "Аб выкладанні рускай мовы ў нярускай школе", якая доўгі час лічылася згубленай); кампазітараў — Глінкі, Манюшкі, Агінскага, у прыватнасці, копія пісьма Агінскага дзюрцы Маладзечанскай павятовай школы, дзе ён паведамляў, што дарчыце школе свой палац, кнігі, ноты і музычныя інструменты для цэлага аркестра. Асобнае месца ў архіве займаюць унікальныя фамільныя фонды князёў Радзівілаў, Любамірскіх Друцкіх-Любачкіх і іншых.

— У якіх умовах адбываецца захаванне гэтых рарытэтаў?

— Захаваць дакументы і арганізаваць іх выкарыстанне — галоўная задача архіва. Для забеспячэння цэласнасці фондаў праводзіцца адпаведны комплекс работ: дэзінфекцыя, стварэнне

оптымальнага тэмпературна-вільготнаснага рэжыму, рэстаўрацыя пераплёта, стварэнне мікрафотакопій асабліва каштоўных дакументаў. Кнігі знаходзяцца ў спецыяльных сховішчах на металічных стэлажах — гэтага патрабуюць і нестандартныя памеры кніг: іх сярэдні аб'ём большы за 250 лістоў, а самыя вялікія налічваюць нават да 6 000 лістоў.

— Якімі дакументамі паўняюцца Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі?

— У асноўным метрычнымі кнігамі, што паступаюць да нас з архіваў ЗАГСаў. Аднак шмат дакументаў загінула падчас рэвалюцый і войнаў, таму асноўная маса метрычных кніг заканчваецца 1900 годам. Часам да нас трапляюць кнігі з царкваў і касцёлаў — вельмі каштоўныя экзэмпляры. Нам хацелася б, каб іх было як мага больш. Асабліва надзея ў нас на праграму "Вяртанне", скіраваную на вяртанне беларускай дакументальнай спадчыны з-за мяжы.

— Апошнім часам узрасла цікавасць людзей да мінулага сваёй сям'і, уласных каранёў. Чым можа дапамагчы Нацыянальны архіў тым, хто цікавіцца генеалогіяй?

— Сапраўды, мы атрымліваем усё больш зваротаў након генеалагічных даных і праводзім пошук адпаведных дакументаў. Гэта вельмі карпатлівая работа: звесткі знаходзяцца ў фондах рэлігійных устаноў, дваранскіх дэпутацкіх сходаў, казённых палат, мяшчанскіх упраў, статыстычных камітэтаў, у фамільных фондах. І калі матэрыял па прывіляваных асобах знайсці лягчэй, то звесткі адносна астатніх даводзіцца збіраць амаль па крупінках. Зараз архіў распрацоўвае спецыяльную праграму "Наш радавод", якая прадугледжвае стварэнне агульнанацыянальнага банка даных, дзе кожны жадаючы атрымае патрэбны яму інфармацыю. Увогуле ж катаклізмы XX стагоддзя прывялі да разрыву не толькі родных, але і сямейных сувязей, таму да нас прыходзяць запыты грамадзян блізкага і далёкага замежжа на пошук родных у Беларусі. Мы складаем архіўную даведку, выяўляем дакументы па гісторыі адпаведнай сям'і. Але нашы даныя тычацца толькі дэрэвалюцыйнага часу, бо, зноў нагадаю, матэрыялы архіва датуюцца XV — пачаткам XX стагоддзяў.

У рэчышчы нашай размовы мушу зазначыць: дзе б мы ні знаходзіліся, важна помніць пра свае карані, свае вытокі, бо, як вядома, без мінулага няма і будучыні.

Гутарыла Нэл ПРЫВАЛАВА.

ВЫСТАВЫ

«АЎТАБІЗНЕС-99»

У сталічным выставачным цэнтры "Мінск-Экспа" трэці раз адбылася міжнародная спецыялізаваная выстава "Аўтабізнес-99". На ёй шырока прадстаўлены ўвесь спектр аўтамабіляў. Асабліва цікавасць у наведвальнікаў выклікаў легкавы аўтамабіль "Волга 3111".

Фота Мікалая ПЯТРОВА.

СУПРАЦОЎНІЦТВА

ЗБОРКА АЎТАМАБІЛЯЎ «ВОЛГА» Ў БЕЛАРУСІ

ЗАТ БелГАЗаўтасервіс, генеральны прадстаўнік ААТ "ГАЗ" у рэспубліцы, плануе ў гэтым годзе пачаць зборку ў Беларусі легкавых аўтамабіляў ГАЗ-3110 "Волга". Зборка будзе праводзіцца на вытворчых плошчах у прамысловай зоне Мінска — Капальніцы, першапачаткова з поўных машынакамплектаў, пастаўляемых з Расіі. У далейшым БелГАЗаўтасервіс мае намер часткова выкарыстоўваць беларускія камплектуючыя. Першы ўзор плануецца сабраць у лістападзе-снежы будучага года. Спе-

цыялісты прадпрыемства адзначылі, што аб'ём зборкі будзе вызначацца ў асноўным рынкавым попытам на гэтыя аўтамабілі. Першапачаткова цэны на аўтамабілі "Волга" беларускай зборкі не будуць адрознівацца ад цэн на такія аўтамабілі, што збіраюцца ў Расіі на Горкаўскім аўтазаводзе. Цяпер цана ГАЗ 3110 на беларускім рынку складае да 2,3 мільярда беларускіх рублёў.

Сумеснае беларуска-расійскае прадпрыемства па зборцы аўтамабіляў маркі "ГАЗ" адкрыта ў Беларусі ў сакавіку гэтага го-

да. З беларускага боку заснавальнікам выступае БелГАЗаўтасервіс, з расійскага — ААТ "ГАЗ". Аўтазборачная вытворчасць выпускае з машынакамплектаў розныя мадыфікацыі аўтамабіляў ГАЗ-3302 "Газель" грузападымальнасцю да 1,5 тоны і грузавікі ГАЗ-3307 грузападымальнасцю 4,5 тоны. Мяркуюцца, што за першы год работы прадпрыемства збярэ 200—500 аўтамабіляў. У далейшым выпуск аўтамабіляў "ГАЗ" плануецца павялічыць да 5 тысяч адзінак у год.

ЛАД ЖЫЦЦЯ

ВЫЙСЦЕ З ПАЛОНУ ІЛЮЗІЙ

Міжнародная канферэнцыя "Светапогляд новага тысячагоддзя — цвярозасць, культура, разумная стваральнасць" адбылася ў Мінску ў пачатку лістапада. На ёй сабраліся вучоныя, грамадскія дзеячы, медыкі, эканамісты, юрысты, настаўнікі з Украіны, Беларусі, расійскіх гарадоў — Масквы, Санкт-Пецярбурга, Новасібірска, Цюмені і іншых, заклапочаныя той бядой, якая закрунула нашы краіны.

Статыстыка няўмольна сведчыць: за пасляваенны час ужыванне хлеба павялічылася на 8 працэнтаў, а алкаголю — на 600. Але чым болей бюджэт паўняецца за кошт продажу алкаголю, тым хутчэй і катастрафічна падзе ўзровень паступленняў на рахунак іншых даходаў. Краіны бяднеюць, рэзка зніжаецца інтэлектуальны ўзровень, бо алкаголь нясе чалавецтву бяды больш, чым чума, голад і вайна, разам узятая.

На канферэнцыі выступаючыя не

толькі канстатвалі вынікі злоўжывання алкаголем, тытунём, наркотыкамі, але выказалі слухныя парады, тэорыі, як зрабіць наша жыццё цвярозым, духоўным.

Асабліва цікавасць выклікаў даклад акадэміка Расійскай акадэміі навук, знакамітага хірурга, імя якога занесена ў Кнігу рэкордаў Гінеса, які самага доўгапрактыкуючага хірурга ў свеце, аўтара звыш 650 навуковых манаграфій і 16 публіцыстычных кніг, перакладзеных на 16 моў, Фёдара Углова. Акадэмік ужо многа гадоў узначальвае рух за цвярозы лад жыцця. Ён з болей гаварыў, што яму, які прастаяў усе 900 дзён блакады Ленінграда за хірургічным сталом, вельмі цяжка бачыць, як па прычыне п'янства становяцца інвалідамі, а то і гінуць маладыя людзі, што смаротнасць апярэджвае нараджальнасць.

Канферэнцыя год ад года збірае ўсё больш прыхільнікаў цвярозасці.

Тацяна КУВАРЫНА.

ПАДРАБЯЗНАСЦІ

Уладзімір ДРАБО: «2000-ны ГОД БУДЗЕМ СУСТРАКАЦЬ НА ПАЎДНЁВЫМ ПОЛЮСЕ»

“Удзельнік пагаджаецца рабіць толькі фатаграфіі і пакідаць толькі сляды” — гэта радкі з кантракта, што заключаецца з кожным парашутыстам, які вырашыў прыняць удзел у міжнароднай экспедыцыі на Паўднёвы полюс. Як ужо паведамлялася ў нашай газеце (“ГР” № 43), экспедыцыя стартуе ў Антарктыду ў снежны гэтага года і стане беспрэцэдэнтным па маштабу і спосабах пакараннем паўднёвай макушкі планеты. Асноўнымі арганізатарамі гэтага праекта з’яўляюцца прадстаўнікі трох дзяржаў: Расіі, Беларусі і ЗША, тады як у самой экспедыцыі прымуць удзел каля 70 чалавек з больш чым 30 краін свету. Падрабязней пра гэтае антарктычнае пакаранне карэспандэнт “Советской Белоруссии” Андрэй АЛЕКСАНДРОВІЧ папрасіў расказаць беларускага ініцыятара праекта, прэзідэнта фонду падтрымкі экстрэмальных экспедыцый “Полос” Уладзіміра ДРАБО.

— У сярэдзіне снежня самалёты Міністэрства па надзвычайных сітуацыях Расіі вылецяць у Чылі, дзе пасля дазпраўкі ў гарадку Пунта-Арэнас адправяцца на самы паўднёвы мацярык, на лядовую базу “Пэтрыот-Хілз”. Яна і стане галоўным лагерам палярнікаў. Самымі першымі да полюса пройдуць беларусы і расіяне на пнеўматычных усюдыходах, якія сканструяваны і сабраны ў нашай краіне. Іх мэта — дабрацца да Паўднёвага полюса да 31 снежня і на Новы, 2000 год, устанавіць там дзяржаўныя флагі Беларусі і Расіі. Дарэчы,

расіяне будуць устанавіваць флаг, які пабываў на арбітальнай станцыі “Мір”.

Разгарнуўшы на полюсе лагер, славяне будуць на зямлі чакаць выкідку з паветра дэсанта. Спроба скокнуць з парашутам на паўднёвы край планеты ўжо аднойчы рабілася амерыканцамі. Аднак тады з-за адсутнасці ведаў аб незвычайнай разрэджанасці паветра і спецыяльных навыкаў трое з шасці парашутыстаў разбіліся. Цяпер жа ў экспедыцыю набіраюцца выключна парашутысты-прафесіяналы з Расіі, Кітая, ЗША, Францыі, Аўстраліі, Іспаніі, Новай Зеландыі, Японіі і іншых краін. Кожны з іх плаціць за скачок у Новы год на Паўднёвы полюс па 20 тысяч долараў. Гэтыя ўзносы і з’яўляюцца асноўнай крыніцай фінансавання экспедыцыі. Крыўдна, але сярод парашутыстаў няма ніводнага беларуса. Відаць, дарагавата нашым прафесіяналам здзяйсняць такія скачкі, хаця арганізатары экспедыцыі з радасцю гатовы разгледзець іх заяўкі на льготных умовах.

Пасля скачкоў у справу зноў уступяць беларусы і расіяне, якія на сваіх пнеўматыках даставяць спартсменаў, што спусціліся з нябёсаў на зямлю, на базу “Пэтрыот-Хілз”.

— Ці будзе яшчэ хто-небудзь разам з вамі пакараць Паўднёвы полюс?

— Экспедыцыя унікальная і тым, што яна шматпрофільная. Акрамя парашутыстаў, на полюс дэсантуюцца і спартсмены-баланісты. Яны

ўпершыню ў гісторыі паднімуць свае паветраныя шары і палятаюць над зямной вуссю.

У экспедыцыі плануецца і ўдзел альпіністаў, якія замест полюса будуць пакараць самую высокую гару ў Антарктыдзе — масіў Вінсан, размешчаны на вышыні 5 тысяч 140 метраў. Балазе гэтая гара знаходзіцца побач з базай, і ўзняцца на яе ў альпіністаў будзе час.

— Ці існуе падтрымка вашай экспедыцыі з боку дзяржаў?

— Так, напрыклад, цяпер малазійская зборная рыхтуецца да экспедыцыі пры актыўнай падтрымцы ўрада гэтай астраўной краіны; французскія парашутысты вядуць экспедыцыйныя зборы непасрэдна пад патранатам прэзідэнта Жака Шырака; падпісана нядаўна і распараджэнне ўрада Расійскай Федэрацыі аб дзяржаўнай падтрымцы нашага праекта. Цяпер магчыма аказання дзяржаўнага садзейнічання экспедыцыі разглядаецца ў Адміністрацыі Прэзідэнта і Савеце Міністраў Беларусі.

Аднак беларускія дзяржаўныя структуры дапамагаюць нам ужо даўно. На Мінскім падшыйніковым заводзе цяпер фактычна сабрана 10 пнеўматычных усюдыходаў. Спецыялісты бабруйскага шыннага камбіната “Белшына” для нашых пнеўматыкаў распрацавалі і стварылі спецыяльныя, разлічаныя на вельмі нізкі ціск колы. Аналагічных пнеўматычных колаў не вырабляецца нідзе ў свеце. Як паказалі палівявы выпрабаванні, вырабы бабруйскага значна больш якасныя і надзейныя за авія-

цыйныя колы, якія выкарыстоўваліся раней.

У стварэнні пнеўматыкаў вялікую дапамогу аказалі і іншыя прадпрыемствы. Напрыклад, на Мінскім матарным заводзе вырабілі спецыяльныя рэдуктары, а на заводзе шасцераць — шасцера для гэтых рэдуктараў.

— Як размяркоўваюцца кіруючая і накіроўваючая ролі сярод краін-арганізатараў?

— Расія з’яўляецца кіруючай краінай-удзельнікам і ідзе ў Антарктыду пад эгідай 45-й Расійскай арктычнай экспедыцыі. Яна ажыццяўляе забеспячэнне авіяцый і праводзіць адбор парашутыстаў. Беларусь і ЗША выступаюць у ролі віцэ-кіраўнікоў. У нас сканструяваны і вырабляюцца пнеўматыкі, а ЗША ажыццяўляюць набор жадаючых і адпаведна пералічэнне грашовых сродкаў на фінансаванне экспедыцыі.

— Усе праслаўленыя падарожнікі і падарожжы сучаснасці атрымалі сусветную вядомасць дзякуючы іх асветленню ў сродках масавай інфармацыі. Ці будзе ажыццяўляцца інфармацыйная падтрымка экспедыцыі на Паўднёвы полюс?

— Будзе, і на вельмі сур’ёзным узроўні. Напрыклад, Бі-бі-сі, карпаратыўна супрацоўнічаючы з 26 тэлекампаніямі з розных краін, з 10 гадзін 30 минут па Грынвічу 31 снежня 1999 года да 12 гадзін дня 1 студзеня 2000 года будзе рабіць перадачу пра навагодняе свята ва ўсім свеце. У тым ліку будзе паказана сустрэча Новага года нашай экспедыцыі на Паўднёвым полюсе.

Акрамя таго, ад кожнай краіны — удзельніцы антарктычнага падарожжа на “Пэтрыот-Хілз” ці ў Пункта-Арэнасе будуць журналісты, якія прыляцяць туды спецыяльна для асветлення экспедыцыі. Разам з караванам пнеўматыкаў на полюс пойдзе аператар перадачы Юрыя Сянкевіча “Клуб падарожнікаў”. Што ж тычыцца асветлення пакарання полюса ў беларускіх сродках масавай інфармацыі, то вырашэнне гэтага пытання таксама патрабуе дзяржаўнай падтрымкі. Справа ў тым, што беларускі ўдзел у экспедыцыі будзе, бадай, самым масавым. На Паўднёвы полюс адпраўляюцца 11 беларусаў і, вядома, не нармальна, калі ў нашу краіну не трапіць ніякай інфармацыі аб праходжанні землякоў па маршруту. Усе ўпіраецца ў спецыяльныя сродкі сувязі, дзякуючы якім можна было б пераслаць тэкставую, відэа- і аўдыяінфармацыю ў Беларусь. Аднак гэтае пытанне, як і адкамандазіраванне беларускіх журналістаў у Антарктыду, пакуль адкрытае, але мы спадзяемся на яго хуткае вырашэнне.

Нягледзячы на некаторыя цяперашнія арганізацыйныя і тэхнічныя непаладкі — без іх не абыйсця ні ў адным сур’ёзным праекце, — цяпер можна з упэўненасцю сказаць, што экспедыцыя адбудзецца. І мы спадзяемся, што 1 студзеня 2000 года Дзяржаўны флаг Рэспублікі Беларусь разам з flagami іншых дзяржаў узнімецца пасярод лядовага мацярыка на Паўднёвым полюсе Зямлі.

ВЫСТАВЫ

Калі ў 1992 годзе Уладзімір Тоўсцік пісаў свой “Малы каўчэг”, ён, здаецца, спадзяваўся, што беларусы ў яго трапілі, а не засталіся ў небывыці. Ён верыць: мы як нацыя і кожны як асоба зможам жыць, не існаваць. Ён дорыць прыгожыя карціны, дзе яркія вобразы, знакі, якія нараджаюць думкі, падштурхоўваюць фантазію. Сапраўды, Уладзімір Тоўсцік

“Малы каўчэг”.

«КАРАБЕЛЬ МАРЫ» Уладзіміра Тоўсціка

— адзін з лепшых беларускіх жывапісцаў.

Мастак шмат бачыў і адчуваў у сваім жыцці (выстава ў Палацы мастацтва прымеркавана да ягонага 50-годдзя). Ён ведае кошт успамінаў. Нездарма ж вывае з такой любоўю “Прыкметы адыходзячага часу”, дзе ёсць дым, забытая лялька, якія нагадваюць кожнаму пра шчыльнявы моманты ці то свайго, ці то маленства сваіх дзяцей. Уладзімір Тоўсцік упэўнівае нас у значнасці жыцця кожнага, каштоўнасці асабістых успамінаў, думак. Ён стварае “Карабель мары”, глядзячы на які, ловіш сябе на думцы, што даўно ўжо развучыўся марыць. І раптам разумееш: без гэтага ж жыцця нельга, бо мрой — частка жыцця, нават прыкмета здароўя душы.

Што ёсць жыццё, па Уладзіміру Тоўсціку? Мне здаецца, гэта трохі гульні, трохі тэатра, які ў ім пануе. Большасць герояў мастака здаюцца акцёрамі. Хто іграе ў жыццё, хто ў карты (“Гульня”).

Свет складаецца з розных праў. Нездзе ёсць горад Кельн, і там іграе труба, ёсць

“Мастак і мадэль”.

ЮБІЛЕІ

ЦІ Ж МОЖАМ МЫ ЗАБЫЦЬ ПРА ВАС?!

ДА 100-годдзя 3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ Міхаіла ЖЫРКЕВІЧА

Сотні людзей, якія сёння называюць сябе яго вучнямі, працавалі і працуюць у розных сферах дзейнасці, а найболей — у філалагічнай. Сярод выхаванцаў Міхаіла Іванавіча — масцітыя журналісты, дзеячы культуры і мастацтва, заслужаныя і проста добрыя выкладчыкі роднай мовы і літаратуры. І, вядома ж, майстры мастацкага слова. Як, скажам, народныя пісьменнікі Беларусі Іван Мележ, Іван Навуменка, Іван Чыгрынаў, народныя паэты Ніл Гілевіч і Рыгор Барадулін, лаўрэаты Дзяржаўных прэмій Алег Лойка, Барыс Сачанка, Міхась Стральцоў, Анатоль Вяцінскі, Іван Цішчанка, Арсень Ліс, Вячаслаў Адамчык, Іван Пташнікаў, Віктар Карамазоў, Генадзь Бураўкін, Васіль Зуёнак, Янка Сіпакоў, Генрых Далідовіч... Магутная плеяда! Ды ці ўсіх пералічыць?.. А навукоўцы — акадэмік Аляксандр Падлужны, члены-карэспандэнты Аркадзь Жураўскі, Міхась Мушыньскі, Аляксандр Бульба!.. Знакаміты вучоны Адам Мальдзіс...

Вучнямі занага педагога сталі і выкладчыкі філфака Белдзяржуніверсітэта — прафесар Уладзімір Лазоўскі, дацэнты Ніна Гілевіч, Мікалай Міхей, Зінаіда Зяневіч. Гэта людзі старэйшага пакалення (дарэчы, усе яны прадстаўнікі беларускага аддзялення аднаго года выпуску — 1956-га), тыя, што зараз працуюць на кафедры сучаснай беларускай мовы, якую ў 1956—1966 гадах узначальваў М. Жыркевіч. Зоркай першай велічыні сярод усіх стаў прафесар Леў Шакун. Ён кіраваў кафедрай з 1966 па 1992 год, з 1992 па 1996 — прафесар Л. Бурак. Цяпер гэту пасаду займае таксама выхаванка Міхаіла Іванавіча Лідзія Сямешка.

З даваенных гадоў і да канца 70-х па падручніках па беларускай мове для V—VII класаў дацэнта М. Жыркевіча вучыліся цэлыя пакаленні школьнікаў. Пасля Вялікай Айчыннай многія з іх паступалі на філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта, дзе педагог чытаў курс сучаснай

беларускай мовы.

Пра Міхаіла Жыркевіча, чулага выхавальніка, добрага, памяркоўнага чалавека, старэйшага сябра і дарадцу, ва ўсіх былых студэнтаў-філолагаў захаваўся найлепшы ўспаміны (не стала яго 13 жніўня 1984 года, пражыў амаль 85). 1969 год. Пазванілі з філфака БДУ: Жыркевічу — 70. Трэба павіншаваць. Большасць з нас, музейцаў-коласаўцаў, — яго выхаванцы. Паслаць вырашылі мяне. Падпісалі альбом “Якуб Колас. Жыццё і творчасць”, распісаліся на чале з дырэктарам Данілам Канстанцінавічам і аддалі мне.

Урачыстасць адбывалася назаўтра. Думаю, скажу колькі слоў, прывітаю ад калектыву, нагадаю, што юбіляр калісьці вучыўся ў Якуба Коласа ва ўніверсітэце, калі той выкладаў там беларускую мову... А што, каб “закругліць” вітанне вершавана?.. Меркаваў — 3—4 радкі прыдумаць. Выйшла цэлая “ода”. Прачытаў, памятаю, перад паўночнай актавай залай факультэта. Публіка прыняла ўхвальна. Сам Міхаіл Іванавіч расчуліўся.

Прапаную ўвазе чытачоў той, 30-гадовай даўнасці, верш-вішаванне.

НАСТАЎНІКУ

Па Вашых кнігах яшчэ ў школе Мы пазнавалі сэнс навук, Крыху пазней па лёсу волі Мы Вас сустрэлі наяву.

І нейк адразу ўсім здалося, Што голас Ваш мы чулі век — У вусны з вуснаў паняслося: — Які ён людскі чалавек!..

М. ЖЫРКЕВІЧ (першы злева) з калегамі-філолагамі. 1968 год.

Заўсёды Вы былі ў гуморы І падымалі ў нас настрой — За Вамі мы па калідоры Снавалі цэлай чарадой.

Прыходзіў лекцыі пачатак — Мы працавалі разам зноў: Шукалі суфікс і канчаток І пранікалі ў сутнасць слоў.

Калі ж умення несталава Ці думаў хлопец пра “казла”, Міхал Іванавіч, бывала, Уміг знаходзіў корань зла.

Заесць у галаве — і баста! І хоць бы трохачкі дзе цюк — У вінавальным склоне часта Маячыў не адзін дзяцюк.

— Сядай, мудрэц! Скажы ты, братка, — Звяртаўся да другога ён, Пакуль не дойдзе да парадку, Пакуль не ўбачыць творны склон.

Выказнік, дзейнік, дапаўненне — На ўсё давалі мы адказ. Набыўшы моўнае ўменне, Ці ж можам мы забыць пра Вас?!

Мы самі дзейнікамі сталі, І дапаўненні ёсць у нас. Стаім на розным п’едэстале, А ў сэрцы ўсіх адзіны сказ:

— Хай у заключным нашым слове Пачуецца давальны склон — Усе выказнікі любові Шлюць Вам сыноўскі

свой паклон!

Іван КУРБЕКА.

НА МЯЖЫ СТАГОДДЗЯЎ

АДКУЛЬ УЗЯЎСЯ УЛАСАЎ?

Прозвішча Уласаў не беларускае, не характэрнае для Беларусі, не тыповае. Уласавы з'явіліся на нашай зямлі з Расіі. Продкі таго Уласава, пра якога наш расповед, таксама з Расіі. Але продкі продкамі, а Беларусь Беларуссю. Гэта дапамог яму зразумець стары мінскі гісторык, збіральнік даўніны Генрых Татур. Меў ён калекцыю старажытных беларускіх рэчаў. У гэты музей часта і вельмі ахвотна збіралася мінская вучнёўская моладзь. Генрых Татур расказаў пра беларускую даўніну такія цікавыя рэчы, што шмат хто міжволі пачынаў думаць пра Беларусь зусім інакш, чым дагэтуль. Адным з іх быў Аляксандр Уласаў. Ён так наслухаўся Татуравых гутарак, што, як толькі пасталеў, пачаў думаць, як гэта адрадыць такія цікавыя край ды ягоную самабытную культуру, узняць да дзяржаўных вышын, вярнуць ёй былую славу. І пачаў гэта рабіць так, як рабіў Ленін, — з газеты. Газета павінна была аб'яднаць народ, адрадыць яго духоўную сілу — мову, літаратуру, гісторыю. Ён пачаў збіраць бе-

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

ларусаў, шукаць аднадумцаў. Спачатку пашукаў іх у губернскім Мінску. І знайшоў. І не проста аднадумцаў, а нацыянальных ідэолагаў — братаў Івана і Антона Луцкевічаў. А далей усё пакацілася спаваля само сабою...

Заснаваў "Нашу Ніву" ў Вільні. Нападзіў там выданне кнігі, пачаў думаць, як гэта Мінск губернскі ператварыць у Мінск беларускі. Даручыўшы "Нашу Ніву" Янку Купалу, восенню 1913 года ён ступіў у Мінск.

Неўзабаве тут з'явілася "Беларуская кнігарня", рэдакцыя двух часопісаў. Пад'ехалі даўнія яго знаёмыя, пазбіралася і мінская моладзь, і загуў Мінск беларушчынай, з'явілася так званая Беларуская хатка, пачалі ладзіць спектаклі, выставы, хоры...

І ўсё гэта рабіў нашчадак тых Уласавых, якія прыехалі праводзіць на Беларусі русіфікацыю, усталёўваць праваслаўе.

БЕЗ ВЕРЫ ЖЫЦЬ ЦЯЖКА...

Аляксандр Уласаў быў надта даверлівы. Нікога і ніколі не кантраляваў. Давяраў і свайму арандатару. Што запіша ў кнігу, як запіша, так і будзе. Але аднаго разу цапнуў яго за руку.

Неяк загазаў тутэйшаму краўцу штаны. Сам схадзіў на адну, другую прымерку. А ўжо гатовыя даручыў забраць свайму арандатару.

М і н у л а колькі часу... Едзе Уласаў на кані, а насустрэчу яму той кравец. Дык Уласаў: — Сядай на воз!

Той сеў... З панам едзе! Едуць, гамоняць. Пра тое, пра сёе. А краўцу карціць пра штаны спытацца, ці даспадобы яго шывто, ці ўдалося, ці пану Уласаву ў тых штанах зручна, утульна, ці добра ён іх адшыў...

— А нічога, — кажа. — Штаны ўдаліся: і зручныя, і ўтульныя. Толькі дарагавата пане за шывто ўзяў...

— А ці ж гэта дорага? — запыраць кравец. — Усяго адну маленькую залатоўку...

— Як гэта адну залатоўку? У маёй рахункавай кніжачцы запісана шэсць...

— А вы спытайце свайго арандатара, што ён на гэта скажа, — раіць кравец.

Спытаўся. Дык той адно толькі пачырванеў: "Даруйце, пане, нячысцік пабытаў!..."

Нічога на гэта не сказаў Уласаў. Адно толькі зазначыў, каб

бервяно, але ніяк не могуць усцягнуць тое бервяно на козлы. Тужацца-тужацца, але нічога не выходзіць. Тое палена ў іх назад сунецца-коціцца. Тады Уласаў і кажа ім:

— Дайце-ка я!

І палена, як прынка, узляцела на козлы. Толькі

ўласаўскі волатаўскі крэкат рэхам адгукнуўся ў наваколлі.

І як усё волаты — флегматычныя, а душы найдабрэйшай. А ён і напраўду быў волат. Росту вышэй сярэдняга. Грузны. І далані меў шырокія, як лапаты. Яго адна даланя была, як у звычайнага грэшнага дзве разам складзеныя.

Меў ён клопат з абуткам і вопраткай, асабліва з ботамі. Купіць ці пашые што, здаецца, і мерае добра, а абуецца — цеснаватыя. Так-сяк усцягне на ногі, зойдзе ў рэчку ці ў багну — балота і размочвае іх там.

І голас у яго быў волатаўскі. Калі гукнуў дзяцей, то гэта чула ўся Мігаўка.

«ДРЭВА ЖЫЦЦЯ»
Аляксандра УЛАСАВА

больш так не рабіў, бо не будзе яму верыць. А без веры жыць цяжка.

ДАЙЦЕ-КА Я!

Гаспадар Мігаўкі меў волатаўскую сілу... Даўней, дзе не было тартакоў, дошкі пілавалі самі. Рабілі высокія козлы, так-сяк усцягвалі на іх бервяно і вялізнай пілоу пілавалі яго на дошкі: адзін пільшчык знізу, а другі зверху, ідзе па бервяну і цягне пілу на сябе...

Нялёгка гэта была праца, але нічога — людзі спраўляліся і з ёю, давалі і ёй рады.

От ідзе раз Уласаў... Аж трое наймітаў збіраюцца пілаваць

ШМАТГАЛОССЕ

«У НАС АГУЛЬНЫЯ ВЫТОКІ»

Мінскае гарадское таварыства рускай культуры "Русь" зарэгістравана Міністэрствам юстыцыі Рэспублікі Беларусь у 1992 годзе. З цягам часу некалькі яго аддзяленняў з'явіліся і ў іншых гарадах рэспублікі. У 1995 годзе было створана рэспубліканскае аб'яднанне з цэнтрам у Брэсце, праз чатыры гады з гарадскіх таварыстваў у абласных цэнтрах створана рэспубліканскае аб'яднанне "Русь" з цэнтрам у Мінску.

Старшынёй выбралі Міхаіла Ткачова, які на той час быў намеснікам старшыні мінскага гарадскога таварыства "Русь".

— Міхаіл Іванавіч, што паслужыла ітуршком для ўтварэння аб'яднання "Русь"?

— Сем гадоў назад на Беларусі пачалі стварацца розныя нацыянальныя аб'яднанні — татарскія, украінскія, польскія, яўрэйскія. Мы, рускія, вырашылі стварыць сваё. Дарчы, як гарадское, так і рэспубліканскае аб'яднанні "Русь" сабралі вакол сябе не толькі рускія, але і прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей, якія зацікаўлены ў развіцці рускай культуры і рускай мовы ў Беларусі. Гэта латышы, беларусы, украінцы, яўрэі, ёсць нават адзін югаслаў. Людзі, якія лічаць сябе рускімі не па крыві, а па духу, тыя, хто любіць паэзію Пушкіна, Ясеніна, Рубцова...

— Ці ўзнікаюць у вас спрэчкі, дыскусіі?

— Бывае і такое. Але яны, як правіла, заканчваюцца вельмі мірна, не вядуць да варожасці, размежавання. Лічу, што культура — адзіны сродак адраджэння нацыянальнай самасядомасці і годнасці.

Выступае хор імя Аляксандры Нікіцінай.

У год, які праходзіць пад знакам юбілею Пушкіна, у горадзе былі арганізаваны вечары рамансаў "Я помню чудное мгновенье". Правялі сумесна з палякамі вечар "Міцкевіч і Пушкін". У нас ёсць актывісты — прафесійныя выканаўцы, якія заўсёды ахвотна прымаюць удзел у канцэртах. Напрыклад, салістка Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра оперы Наталля Руднева, заслужаны дзеяч культуры рэспублікі Фёдар Севасцяняў. Пры таварыстве існуе рускі хор імя Аляксандры Нікіцінай, названы так у гонар яго заснавальніцы, якая, на вялікі жаль, нядаўна пакінула гэты свет. Міністэрства культуры рэспублікі стараецца неяк падтрымаць нас: выдзяляе сродкі на арэнду памяшкання, выплачвае зарплату хормайстру і акампанятару, дапамагае з касцюмамі. У рэпертуары хору не толькі рускія, але і беларускія, украінскія песні. Ён паспяхова выступіў на фестывалях нацыянальных культур, што праходзілі ў Мінску ў 1996 і 1998 гадах.

Таварыства арганізуе сустрэчы з вядомымі дзеячамі навукі, культуры, прадстаўнікамі духавенства.

— Калі ласка, некалькі слоў пра сябе.

— Я з Варонежскай вобласці — радзімы Кальцова, Нікіціна, Буніна. У Мінск прыехаў каля 30 гадоў назад. Пасля заканчэння Варонежскага політэхнічнага інстытута накіравалі сюды на працу. Ажаніўся з беларускай. Дзеці, унукі — карэнныя мінчане. Тут многа такіх сем'яў. Жывём дружна. Жонка цудоўна валодае роднай мовай, але дома размаўляе са мной па-руску. І дзеці таксама. "Нацыянальныя канфлікты" у сям'і не ўзнікаюць.

Цяпер займаюся літаратурнай працай: пішу вершы, артыкулы для газет і часопісаў, перакладаю творы Адама Міцкевіча з польскай мовы на рускую. Зрабіў ужо звыш пяцідзесяці перадач на Беларуска-рэспубліканскім радыё — пра творчасць рускіх паэтаў. Прыходзіць шмат водгукі, што вельмі радуе.

Гутарыла
Таццяна КУВАРЫНА.
Фота
Аляксандра ЗАХАРАВА.

АСОБА

Мікола ДЗЕЛЯНКОЎСкі.

Дзіўна іншы раз складваюцца чалавечыя адносіны. Сустрэнешся — і аказваецца, што твае і яшчэ нечыя дарогі не раз перасякаліся, што ў абодвух шмат агульных, калі не сяброў, то вельмі добрых знаёмых, аднолькавыя погляды на многія жыццёвыя правыя.

Так атрымалася і ў мяне са скульптарам Львом Гумілеўскім. Мы доўга збіраліся сустрэцца, але абставіны ніяк не складваліся. А зацікавіў Леў Мікалаевіч мяне падчас чарговай паездкі ў Нясвіж. У самым вялікім у Беларусі старасвецкім парку, пад засенню прыціхлых у летняй дрымоце дрэў, я з хваляваннем любавалася бюстамі шасці знатных нясвіжчан, якія набылі гонар і славу не толькі Нясвіжу, але і ўсёй краіне.

Сустрэў нас тады ўжо немалады, але знешне даволі моцны чалавек. Паціраючы рукі, сказаў, што майстэрня яшчэ, на жаль, не ацпяляецца (быў канец кастрычніка), таму гліну трэба грэць, і толькі тады з ёю можна працаваць. І сапраўды, у майстэрні было не цёпла, і сотні работ Льва Гумілеўскага, здалось, таксама застылі ад холаду.

А іх ужо шмат — выкананых за доўгія гады. Многія "пайшлі ў свет", як тыя шэсць, што стаяць у нясвіжскім парку. У мінулым годзе ў "Голасе Радзімы" расказвалася пра ўвасобленых славуных асоб. Але зноў згадаем коратка пра іх, бо, мабыць, не да ўсіх трапіў той нумар газеты. Ды і не грэх яшчэ раз глянуць на постаці ў бронзе нашых выдатных землякоў.

Юрыі Нясвіжскі згадваецца ў летапісе пад 1223 годам. Князь тады загінуў у бітве з татарамі на рацэ Калцы. Той год першага летапіснага ўпамінання пра Нясвіж і лічыцца годам яго нараджэння, хаця на справе гораду, безу-

СКУЛЬП
ЛЕЎ ГУМ

моўна, было на той час больш гадоў.

Яркай фігурай застаўся ў гісторыі Мікалай Радзівіл пам'янушы Сіротка. (Памёр у 1616-м). Пры ім у Нясвіжы ўзведзены каменны палац, фарны касцёл, чатыры ўязныя вежы, іншыя будынкі, што захаваліся да сёння. У нясвіжскай друкарні, створанай Сіроткам, Сымон Будны выдаў першую на беларускай мове кнігу "Катэхізіс", іншыя творы. І сам

Сіротка напісаў кнігу падарожных нататкаў па Егіпце, Палесціне, Сірыі.

У тыя гады працаваў у Нясвіжы італьянскі архітэктар Ян Марыя Бернардоні. Узведзены пры ім будынкі, асабліва фарны касцёл, і зараз захапляюць турыстаў, засталіся ўзорам будаўнічага майстэрства.

Тамаш Макоўскі, які таксама жыў тады і працаваў у Нясвіжы (некалькі гадоў у друкарні), стварыў выдатныя гравюры Нясвіжа, Вільні, Клецка, Смаргоні, іншых гарадоў Вялікага княства Літоўскага, склаў план Масквы.

Уладзіслаў Сыракомля (1823—1862) — аўтар дзесяці тамоў вершаў, нарысаў, артыкулаў, выдадзеных у Варшаве ў 1872 годзе. Надзвычай цікавыя яго нарысы пра Нясвіж, дзе працаваў у палацы Радзівілаў, пра Мінск, Гарадзею, Мір, іншыя паселішчы Беларусі. А першы яго апублікаваны верш "Пашталён", перакладзены на рускую мову, стаў папулярнай песняй "Ямщик" ("Калі я на пошце служыў ямшчыком").

Шосты бюст — Якуба Коласа. Пра яго, здаецца, шмат гаварыць не трэба. Прызнаны і любімы народам, ён вучыўся ў Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі, адсюль многія падзеі паэмы "Сымон-музыка" адбываюцца ў замку Радзівілаў.

Чым жа, спытаў я ў Льва Гумілеў-

Мікалай РАДЗІВІЛ.

Уладзіслаў СЫРАКОМЛЯ.

Тамаш

ЭПЛОГ

І вось прайшло сто дваццаць пяць гадоў з часу народзінаў Аляксандра Уласава. На вялікі жаль, на гэтую падзею адгукнуліся рэдка яшчэ беларускія выданні. І гэта пра таго, хто стаяў ля вытокаў беларускага друку XX стагоддзя. Адзіны, хто шчыра ўшанаваў Аляксандра Уласава, гэта Літаратурны музей Янкі Купалы. І зразумела чаму: Аляксандр Уласаў апекаваў Купалавы талент, даверыў яму ў 1913 годзе рэдактарства "Нашай Нівы".

Праведзеная музеям Янкі Купалы вечарына, прысвечаная Аляксандру Уласаву, — першая за ўсё наша стагоддзе. Доўгі час гэтае імя было пад забаронай. Рэабілітавалі толькі ў 1965 годзе. Але і пасля рэабілітацыі яго постаці не спяшчюцца аддаць належнае. На вечарыне Аляксандра Уласава ў Купалавым Доме былі родныя і блізкія Аляксандра Уласава — ягоныя ўнучкі Ірына Ніжанкоўская і Рыма Грыловіч.

Іхнія звесткі пра Аляксандра Уласава былі па-сямейнаму шчырыя, кранальныя. Да вечара Літаратурны музей Янкі Купалы падрыхтаваў і выставу арыгінальных дакументаў і фотаздым-

каў А. Уласава. Кінулася ў вочы: амаль на ўсіх гуртавых здымках Аляксандр Уласаў у цэнтры фатаграфічных кампазіцый. І гэта не выпадкова. А як жа інакш. Менавіта яго "Наша Ніва" выпрацавала літаратурную мову, газетны беларускі стыль, стварыла за кароткі час класічную літаратуру. Менавіта класічную: мы ж амаль усіх нашаніўцаў называем класікамі!

Мастакам, якія малююць калектыўныя кампазіцыі адраджэнцаў пачатку XX стагоддзя, варта перагледзець свае ранейшыя кампазіцыі і знайсці на іх адпаведнае месца таму, хто на пачатку стагоддзя пачаў адным з першых абрабляць беларускую ніву. Пакуль жа на гэтых кампазіцыях, нават каторыя нашаніўцам прысвечаны, ёсць усё — няма толькі Уласава.

Дарэчы тут згадаць: у пашпарце Аляксандра Уласава, які захоўваецца ў Літаратурным музеі Янкі Купалы, значыцца, што ён нарадзіўся дзевяціга жніўня. У нашых жа даведніках дата народзінаў чамусь пазначана шаснаццатага (дваццаць васьмага жніўня) 1874 года.

Уладзімір СОДАЛЬ.

ЫПТАР МІЛЕЎСКИ

кага, так прыцягвае яго Нясвіж. Акаласа, што ён, як і я, шмат гадоў (толькі ў розны час) жыў у Нясвіжы. Іго маці, якая нарадзілася ў Браслаўскім раёне, дзяўчынай трапіла ў Маскву, выйшла замуж. Там і нарадзіўся Леў Мікалаевіч. Розныя перыпетыі прывялі яго маці спачатку ў Барысаў, дзе яна пачала працаваць у санаторыі, а пазней перавялі ў Нясвіж. Ён апынуўся ў гэтым горадзе.

— Я нават марыць не мог, — расказаў мне Леў Мікалаевіч, — што пасля пазаштатнага Барысава буду жыць у такім харакце. Гэта ж — паліца Радзівілаў, цуд з цудаў! І пасялілі нас у ім.

Я добра ведаю Нясвіж, яго архітэктурныя помнікі, палацавы комплекс, парк, таму без цяжкасці ўявіў, якія ўражанні і радасць напаткалі там падлетка. Сам быў узрушаны гэтым відзішчам — архітэктурнага і садоўніцкага майстэрства. Як гаворыцца, Нясвіж — у маім сэрцы, я сам напісаў пра яго дзве кніжкі і склаў разам з таленавітым фотакарэспандэнтам Валянцінам Кдановічам фотаальбом, які ўжо двойчы выдадзены. Таму пачуцці Льва Мікалаевіча мне добра зразумелыя. У Нясвіжы адчуваецца велічны подых гісторыі нашай краіны, пазнаюцца глыбокія карані беларускай культуры, не сувязь з Еўропай, усім светам.

— То што, Леў Мікалаевіч, на гэтай плэбе і даспявалі вашы творчыя задумкі?

— Менавіта так, — адказаў ён. — І яшчэ мне пашанцавала на сустрэчу з надзвычай шчырым, душэўным чалавекам. Я рос трохі хуліганістым хлопцам. Каб стрымаць мой імпульс, маці аддала мяне ў гурток малюнка (я тады ўжо маляваў) пад кіраўніцтвам мастака Міхаіла Сяўрука. Ён аказаў на мяне вялізны ўплыў.

Мне таксама пашчасціла ведаць Міхаіла Канстанцінавіча. У гутарках з ім я многае пазнаў. Сяўрук вучыўся ў

Віленскім універсітэце ў такіх знакамітых мастакоў, як Фердынад Рушчыц, Л. Слэндзінскі, А. Штурман. У 1932 годзе пасля заканчэння універсітэта стаў членам таварыства мастакоў, у якое ўваходзілі А. Сергіевіч, Я. Драздовіч, афармляў часопісы, кнігі, у тым ліку "На этапах" М. Танка, "Наша песня" Р. Шырмы. У Міхаіла Сяўрука многаму можна было навучыцца, і перш за ўсё — любові да Беларусі, яе народа, гісторыі, прыроды.

Не выпадкова лепшыя работы Льва Гумілеўскага прысвечаны гэтым тэмам. Капіноўскі, Купала, Ефрасіння Полацкая, Астрожскі, дзесяці іншых славных беларусаў уваасоблены ў яго творах. Леў Мікалаевіч пастаянна шукае новыя формы, дамагаючыся характэрнай выразнасці ў паставах, абліччы. Шэраг работ, у тым ліку басты ў нявіжскім парку, дапамог выканаць сын Сяргей, таксама скульптар, які скончыў той жа, што і бацька, Беларускі тэатральна-мастацкі інстытут.

У абодвух нямаюць задум, прыкідак. У майстэрні стаяць і незавершаныя работы. Несумненна, і яны калісьці "пойдуць у свет".

У першую нашу сустрэчу мне адкрыліся шырокі духоўны свет Льва Гумілеўскага. Шмат тэм мы закрэпалі, скульптар выказаў свае, нашанія ў сэрцы і розуме погляды і думкі.

Чалавек жыве і мінулым, і сучасным. У гэтым спалучэнні, як я зразумеў, і ёсць крыніца творчасці Льва Мікалаевіча. У павязі стагоддзяў, у клопаце пра ўнікае вачанне лепшых іх прадстаўнікоў.

Фота ВІКТАРА СТАВЕРА.

Юры НЯСВІЖСКИ.

Маш МАКОЎСКИ.

Якуб КОЛАС.

Ян Марыя БЕРНАДОНІ.

ПУНКТ ГЛЕДЖАННЯ

САМАСТОЙНАЯ БЕЛАРУСЬ СВАІМ ГЕАГРАФІЧНЫМ ЦЭНТРАМ НАЗАЎЖДЫ БОГАМ ПРЫВЯЗАНА ДА ЦЭНТРА ЕЎРОПЫ

АБ СУТНАСЦІ ГЕАГРАФІЧНАГА ЦЭНТРА ЛЮБОЙ ТЭРЫТОРЫІ З'ЯМНОЙ ПАВЕРХНІ

Дакладнага вызначэння (у строга матэматычным, канкрэтна абагуленым сэнсе) гэты тэрмін не мае. Бо калі зыходзіць з таго, што геаграфія — гэта "землепісанне" (geo — зямля, grapho — пішу), то сэнс выразу "геаграфічны цэнтр" наогул губляецца. Але ж для матэматыкі і фізікі слова "цэнтр" азначае асяродненую кропку, адпаведную сярэдзін (пацінскае centrum, грэскае — kentron). Таму далей пад геаграфічным цэнтрам (ГЦ) адпаведнай тэрыторыі зямной паверхні будзем разумець асяродненую кропку яе геаметрычнай адноснасці (паверхня або плоскасць праекцыі, агледу), знойдзеную пад пэўнымі ўмовамі. Ён можа мець два прызначэнні: размяшчэнне непасрэдна на гарызантальнай праекцыі ўчастка або на ўмоўнай паверхні адноснасці (паверхня геаіда ці рэферэнц-эліпсоіда, гарызантальная паверхня асяродненай плоскасці і інш.), становіцца па вышыні (у абсалютным — ад зыходнага нуля, або ўмоўным выражэнні). У далейшым ГЦ разглядаецца тут як геаметрычная кропка, якая па ўмоўна прынятых паказчыках знаходзіцца ў цэнтры паверхні адпаведнай тэрыторыі Зямлі, або па сутнасці — яе геаметрычная сярэдзіна. Знаходзіць ГЦ можна парознаму. Калі, напрыклад, яго каардынаты вылічваць па 4-х крайніх супрацьлеглых кропках участка (паўночнай, паўднёвай, усходняй і заходняй) адпаведнасці з формуламі:

Xц (Xпн + Xлд) : 2; Yц = (Yус + Yзх) : 2,

то для Кубы, чатырох галоўных астравоў Японіі (Кюсю, Сікоку, Хансю, Хакайда) і іншых аналагічных па форме тэрыторый шукаемы цэнтр апынецца па-за межамі гэтых краін. Штосьці такое спрошчанае рабілася раней для Беларусі. Таму такія разлікі (і не толькі для нашай рэспублікі) не мелі асэнсаванай прывязкі да тэрыторыі. Разглядаемая задача становіцца яшчэ больш складанай у прымяненні да такіх азначэнняў, як Еўропа. З улікам таго, як абмяжуем яе тэрыторыю, аднісем туды ці не Англію, Ісландыю, Зямлю Франца-Іосіфа, Шпіцберген, Сардыню, Сіцылію і іншыя ўчасткі сушы і я гэта зробім, атрымаем і розныя адказы.

Прэтэнзіі на іх — не выпадковыя. Бо тэрміну ГЦ часта недвухсэнсоўна надаецца агульнаграмадскі, палітычны і іншы змест. Адзначае, з улікам вышэйказанага, да падставы выказаць наступнае агульнае меркаванне адносна вылічэння месцазнаходжання ГЦ пэўнай краіны (рэгіёна, часткі свету).

Калі тэрыторыя непарыўная і мае адносную кампактнасць (па форме набліжана да выпуклай геаметрычнай фігуры), то найбольш мэтазгодна (у матэматычным сэнсе) разлікі рабіць пад умовай $\sum S_{цi} = \min$, дзе $S_{цi}$ — адлегласць паміж шукаемай кропкай і характэрнымі выгінамі вонкавай мяжы гэтай тэрыторыі. Для такіх жа краін, як Куба, ГЦ будзе знаходзіцца ў перасячэнні ліній сіметрыі плошчаў. Такія вылічэнні вельмі аб'ёмныя і складаныя. Але калі зрабіць іх непасрэдна для кантынентальнай Еўропы, то яе ГЦ апынецца на тэрыторыі Беларусі. Можна меркаваць, што ў гэтым ёсць глыбокі сэнс. У адпаведнасці з ім Беларусь павінна не проста захаваць яе этнічна-нацыянальнае і палітычнае адзінства, але і выконваць надалей важную ролю ў станаўленні і развіцці суккупнай душы агульначалавечага грамадства.

МЕСЦАЗНАХОДЖАННЕ ГЦ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ. ЦІ СУПДАЕ ЁН З ГЕАМЕТРЫЧНЫМ ЦЭНТРАМ ЭТНІЧНАЙ БЕЛАРУСІ!

У адзначаным раней сэнсе Геаграфічны цэнтр Рэспублікі Беларусь — гэта матэматычная кропка на зям-

ной паверхні, геадэзічныя каардынаты якой $B = 53^{\circ} 31' 7''$; $L = 28^{\circ} 02' 8''$ вызначаны пад вышэйназванай умовай $\sum S_{цi} = \min$, дзе, як адзначана, $S_{цi}$ — адлегласць паміж ім і характэрнымі кропкамі дзяржаўнай мяжы нашай рэспублікі. Пошукавыя работы для такога вылічэння выкананы на ЭВМ па спецыяльнай праграме 82-й экспедыцыі аб'яднання "Белгеадэзія" (начальнік экспедыцыі Уладзімір Хрусталеў, галоўны інжынер Мікалай Бандарук, начальнік вылічальнага цэнтры Барыс Фурман пры фінансавым садзейнічанні навукова-вытворчага прадпрыемства "Аэрагеокарт" (генеральны дырэктар Уладзімір Мкртчян). Разлікі рабіліся з выкарыстаннем карт маштабу 1:200 000 і матэрыялаў 1:100 000, а таксама 1:10 000 маштабаў. Дакладнасць адпаведнасці знойдзенага такім спосабам ГЦ РБ сваіму прызначэнню ў раней адзначаным сэнсе складае ў сярэднім 200 метраў. Цэнтр аказаўся ў Мінскай вобласці каля вёскі Антонава (Навасёлкаўскі сельскі савет Пухавіцкага раёна). Ён замацаваны даўным геадэзічным маналітам, акапаны канавай у адпаведнасці з патрабаваннямі для пунктаў зыходнай дзяржаўнай геадэзічнай апоры, на мясцовасці абзначаны чатырохгонай пірамідай. Пад ёю размешчана пліта з надпісам "Геаграфічны цэнтр Рэспублікі Беларусь". Побач — паказальнік на прамавугольнай гарады Еўропы і адлегласцей да іх.

Афіцыйныя ўрачыстасці з нагоды "адкрыцця" ГЦ РБ адбыліся 30 траўня 1996 года.

Матэматычна ГЦ РБ уключаны ў яе галоўную дзяржаўную геадэзічную апору адпаведнымі вымярэннямі на прыборах GPS — сістэмы з выкарыстаннем серыі спецыяльных штучных спадарожнікаў Зямлі. Звесткі пра яго зарэгістраваны ў Камітэце па аўтарскіх правах Міністэрства адукацыі і навукі Беларусі.

Для чаго ж спатрэбілася геадэзістам рэспублікі весці такія складаныя і нялёгкае разлікі? Вядома, не для задавальнення прастай цікавасці, а таму што ГЦ з'яўляецца ў вышэйадзначаным сэнсе своеасаблівым нацыянальным сімвалам глабальнай "прывязкі" Рэспублікі Беларусь (як САМАСТОЙНАЙ дзяржавы!) да планеты Зямля. Апроч таго о мэркуецца, што ён будзе практычна выкарыстоўвацца ў якасці ўласна Беларускай зыходнай астранамагеадэзічнай ДАТБ са сваёй арыентацыяй у цэле геаіда, у сваю чаргу, прыбліжана да фізічнай паверхні Беларусі. У выніку такога "прыбліжэння" зменшацца скажэнні ліній і плошчаў пры іх "перанясенні" на паверхню адноснасці з мэтай стварэння карт і планаў наогул, а для выкарыстання ў інжынерных мэтах — у асабліваці.

Цікава, што ГЦ Рэспублікі Беларусь накладваецца з пэўнай дакладнасцю на геаметрычны цэнтр этнічнай Беларусі. Як вядома, яе межы былі ўстаноўлены па выніках вельмі працяглых даследаванняў спецыяльнай камісіі Акадэміі навук дзяржаўнай Расіі па заданню царскага ўрада. Работа праводзілася пад кіраўніцтвам акадэміка Яўхіма Карскага. Тыя межы былі двойчы адзначаны на спецыяльных картах выдання 1903 і 1917 гадоў (Саламонаў А. "Якой ты была Беларусь мая родная?" — "Беларусь", 1991, № 9; газета "Тэхнолаг" Беларускага тэхналагічнага інстытута №№ 25 і 26 за 1991 год).

Пры "адкрыцці" Цэнтры адбыўся мітынг, на якім прысутнічалі прадстаўнікі мясцовай школы і ўлады, а таксама грамадскія, жыхары вышэйзгаданай вёскі Антонава, у якой вельмі распаўсюджаны прозвішчы Антонавы. Два хлапчукі-блізняты Антонавы сталі сімвалічнымі ахоўнікамі Геадэзічнага цэнтры Рэспублікі Беларусь ад імя яе будучыні — Беларускай моладзі.

Браты АНТОНАВЫ каля памятнага знака.

АЛЕ ДЗЕ Ж ДАКЛАДНА ГЕАГРАФІЧНЫ ЦЭНТР САМОЙ ЕЎРОПЫ І ШТО ЁН ТАКОЕ!

Гэтыя пытанні пастаўлены яшчэ ў канцы мінулага стагоддзя. Ёсць нават пацвярджэнні "прывязкі" гэтага цэнтры да паўднёвых схілаў Карпат, дзе ў 1880 годзе замацаваны адпаведны абеліск. Былі паведмлены аб аднясенні ГЦЕ ў Польшчу, Венгрыю, Чэхію, Літву, Брэсцкую вобласць. Носьбітам гэтага цэнтры (магчыма ў іншым сэнсе) часта называюць Швейцарыю. Асабліва ўчасцілася выкарыстанне слоў "Цэнтр Еўропы" пасля пачатку ваенных дзеянняў у Сербіі. Менавіта ёй прыпісваецца пры гэтым цэнтральнае месца ў Еўропе. Адпаведна яна як дзяржава надзяляецца зараз амаль што лёсасамбытным сэнсам на еўрапейскім кантыненте і нават у агульначалавечым супольніцтве. Толькі ў сапраўднасці Сербія ў геаграфічных адносінах — далёкая ад Геаграфічнага цэнтры Еўропы.

Адпаведна падымалася гэтаксама пытанне "Мінскай праўды" (13.02.1999). Даволі рашуча (хоць і трохі забытыя) пастаўлена яно ў "Аргументах і фактах" (№ 27 за 1999 год, артыкул "Зарубежые бліжэй..."). Аўтар таго артыкула пытаецца: "Так где ж на самым деле знаходзіцца цэнтр Еўропы?" І ўносіцца прапанова "обстоятельно ответить на него специалистам-картографам", таму што для "тех, кто изучает географию, это далеко не безразличный вопрос". У сапраўднасці ж гэты цэнтр важны не толькі для географіаў, але і для ўсяго цывілізаванага чалавецтва. Таму што Еўропа застаецца пакуль што (а можа і — назаўжды) агульначалавечым паняццем, якое вызначае і накіроўвае развіццё культуры ўсяго чалавецтва з мэтай зберажэння жыцця на Зямлі пры панаванні суккупнага Розуму, памножанага на дзейсны ўплыў Гуманізму і дапоўненага няслучайным клопатам аб стані сучасным і лепшай будучыні ўсіх людзей. Апроч таго, разглядаемая задача з'яўляецца па большай частцы агульнагеадэзічнай, а не вузкая картаграфічная. Яна не ўзнікла ўласна для мяне і пэўнай часткі спецыялістаў аб'яднання "Белгеадэзія" ў якасці новай і нечаканай. Папярэднія даследаванні ў гэтым накірунку намі выкананы. У выніку паказана, што і ГЦ Еўропы знаходзіцца сапраўды ў Беларусі. Але для заканчэння даволі складаных разлікаў патрэбныя сродкі. Афіцыйныя дзяржаўныя структуры маўчаць. Але Беларускае асацыяцыя геадэзістаў і картографіаў выказвае спадзяванне, што ў рэспубліцы знойдуцца асобы і арганізацыі (уключаючы і ўрадавыя), якія зразумеюць псіхалагічную, этнакультурную, нацыянальную, турыстычную і грамадскую значнасць нашых пошукаў і акажуць нам адпаведную фінансавую дапамогу. Неабходную і больш дакладную інфармацыю можна атрымаць у экспедыцыі № 82 "Белгеадэзія" па наступным тэлефоне яе галоўнага інжынера: (017) 284-38-11.

Аляксей САЛАМОНАЎ, доктар тэхнічных навук, навуковы кіраўнік асацыяцыі геадэзістаў і картографіаў Беларусі.

ЗАМЕЖКА

ПАПУЛЯРЫЗАТАР ЭВЕНСКАЙ
ЛІТАРАТУРЫЗАПІСЫ ЭВЕНСКАГА
ФАЛЬКЛОРУ З'ЯВІЛІСЯ
НА БЕЛАРУСІ ДЗЯКУЮЧЫ
НАМАГАННЯМ
СЦЯПАНА КАЗЛОЎСКАГА

Стафан-Яраслаў, сын Вінцэнта, Казлоўскі нарадзіўся на Астравеччыне, на беларуска-літоўскім памежжы. Ягоны бацька, сябра КПЗБ, загінуў у 1945-м на фронце, а маці памерла ў 1946 годзе. У лістах з пасёлка Сеймчан Магаданскай вобласці Казлоўскі пісаў ў Якуцк Івану Ласкову: «На Поўначы я з 1968 году, да гэтага жыў у Рас-тоўскай вобласці, працаваў у шахце. З Беларусі выехаў у 1962 годзе, ды і да гэтага больш жыў у Вільні... На Калыме я рабіў спачатку ў капальні волава ля Амосукчана, нават трохі працаваў на знакахі-тым зарас "Дукаце", потым — загадчыкам Чырвонай ярангі на Кадоне. Там пазнаёміўся з эвенамі, пасябраваў з імі і, як кажучы, страціў там сэрца і спакой. Толькі не ад каханна, а ад замішвання горнай прыроды і "горцамі Поўначы" — эвенамі, іх мастацтвам, жыццём... Пра эвенуў жа амаль нічога не пісалася, а мне яны адкрыліся, хоць гэта людзі вельмі замкнёны ў сабе. Як ні дзіўна, я ў іх характары знайшоў шмат агульнага з характарамі людзей нашай роднай мясцовасці. А потым горныя эвенны Калымы яшчэ карысталіся нацыянальнымі касцюмам у звычайным, штодзённым побыце, зберагалі шмат з народных традыцый, раместваў... Вядома, няблага ведаю гісторыю Калымы, ведаў Васіля Лебедзева з Якуцка (быў такі эвенскі паэт)... Можна цікава будзе якуцкім чытачам даведацца аб эвенскім срэбраным поясе? Гэта пояс з гравіраванымі бляхамі якуцкай работы, зроблены ў 1867 годзе (!) з "польскага серабра". Яго эвенны падаравалі нейкаму беларускаму ссыльнаму на Калыме (у 1870-х гадах), а той прывёз яго ў Вільню. Мне ж яго падарыў адзін стары пасля лекцыі ў Вільні, дзе я апавядаў аб Калыме і эвенках... Мая жонка Эльвіра Паўлаўна з Дзачулі, па нацыянальнасці ульча. Яна інжынер-тэхнолаг па металапрацоўцы, а ў Сеймчане — дзіцячы бібліятэкар... Памёр мой апошні родзіч — удзельнік другой сусветнай вайны. Жыў ён у рэспублі-

цы Вануату (Новыя Гебрыды)... было яму 75 год... У мяне ёсць мара "пракаваць" усюды, дзе жывуць эвенны — ад Нелькану Хабараўскага краю да Ледавітага акіяна... сабраць цэласны эвенскі фальклор... Я свае запіскі трохі друкаваў у Беларусі, трохі "на польскай і літоўскай мовах — у Вільнюсе..."

На беларускай мове эвенскі фальклор у запісах С. Казлоўскага і ягоным жа мастацкім афармленні друкаваўся ў газеце беларускіх дзяцей у Польшчы "Зорка" (Беласток), № 16 за 1971 год — "Дзябды-Гвінэ". "Эвенская народная казка, запісаная ад эвена Пятра Гарпана", і беларускім дзіцячым часопісе "Вясёлка" (Мінск), № 1 за 1977 год — "Зімовыя футэркі", "Чукачан". На рускай мове — "Харчэ" — "Вокруг света", № 3, 1977 г.; "Узор на лезвіі ножа" — "Вокруг света", № 1, 1985 г.

У 1977—1983 гадах у часопісе "Полярная звезда" (Якуцк) была апублікавана серыя рэцэнзій на кнігі якуцкіх аўтараў, напісаныя Алесем Марціновічам, які працаваў у той час карэспандэнтам аддзела крытыкі і бібліяграфіі газеты "Літаратура і мастацтва". (А ў часопісе "Полярная звезда" у той час працаваў загадчыкам аддзела беларускіх пісьменнікаў Іван Ласкоў). У часопісе "Полярная звезда" (№ 5 за 1978 год) А. Марціновіч змясціў рэцэнзію "Глубина таёжных родніков" на кнігу "Сияние Севера". Сборник рассказов народов Севера (М., 1978). А апавяданне для дзяцей А. Кривашапкіна "Апока" ў перакладзе на беларускую мову з якуцкай было надрукавана ў часопісе "Вясёлка", № 4 за 1984 год. У № 3 часопіса "Полярная звезда" за 1983 год Алесь Марціновіч змясціў рэцэнзію "Обретение мастерства" на кнігу "Близок Крайний Север". Сборник произведений молодых писателей народностей Севера и Дальнего Востока" (М., 1982).

14 ліпеня 1978 года ў якуцкай рэспубліканскай газеце "Эдер коммунист" вядомы майстар плагіату (праўду ўпершыню публічна аб гэтым рашыўся сказаць беларускі пісьменнік Іван Ласкоў) якуцкі "паэт Іван Федосеев"

апублікаваў невялікую зацемку "Янка Купала юбілейгар", у якой гаварылася, што "да 100-годдзя нараджэння класіка беларускай літаратуры (7 ліпеня 1982 года) Янка Купала выдавецтва "Мастацкая літаратура" плануе выпусціць кнігу аднаго верша "А хто там ідзе?" у перакладах на мовы свету і што складальнікі гэтай кнігі В. Рагойша ды Я. Раманоўская звярнуліся з просьбай да якуцкіх пісьменнікаў перакласці гэты верш на якуцкую мову. І ўжо праз месяц газета "Кыым" на сваіх старонках змясціла не толькі пераклад гэтага верша на якуцкую мову, выкананы Маісеем Яфімавым, але і эвенскі пераклад, зроблены Васілём Лебедзевым.

Гэтыя пераклады былі ўключаны складальнікамі ў кнігу "Янка Купала. "А хто там ідзе?" на мовах свету, якая выйшла ў Мінску ў 1982 годзе. Але наклад яе быў абмежаваны, бо хтосьці "наверсе" ўбачыў там крамолу. Справа ў тым, што рускі пераклад Купалавага верша, выкананы М. Горкім, быў змешчаны, як і іншыя, у алфавітным парадку на літару "Р" (расійскі). Таму ў 1983 годзе ў продаж паступіла зусім ідэнтычнае выданне "Янка Купала. "А хто там ідзе?" на мовах свету, толькі ўжо той жа самы пераклад М. Горкага быў змешчаны, з парушэннем алфавітнага парадку, адразу ж за беларускім арыгіналам. І гэты варыянт кнігі маецца ў краязнаўчым аддзеле Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Саха (Якуція).

Тут можна дадаць, што ў кнігі былі ўключаны таксама пераклад гэтага верша на эвенкійскую мову "Экур тала эмдэрэ?" (раней эвенкаў ды эвенкаў называлі агульнай назвай — тунгусы, праўда, эвенны мелі яшчэ дадатковую назву — ламуты), выкананы Алітэтам Немтушкіным. Першапачаткова ён быў надрукаваны 24 чэрвеня 1978 года ў газеце "Советская Эвенкия" (Краснаярск).

Артыкулы аб перакладчыках надрукаваны ў энцыклапедыі: "Янка Купала. Энцыклапедычны даведнік".

Вось такія павязі ў нас з эвенкамі — далёкім ад нас народам на самым "краі зямлі".

Алесь БАРКОЎСКИ.

АГУЛЬНАЯ МІНУЎШЧЫНА
ПАТРАБУЕ ПАШАНЫ

канах, на землях антычнай Македоніі, а таксама ў іншых паўднёвых мясцінах.

Заходнеславянскае племя радзімічаў сышло з завільскіх земляў і асела пры рацэ Сож, а племя севяран размясцілася ў зарэччы Дзісны, Сулы і Сэйна, левых прытокаў Дняпра.

Такім чынам, на паўночным захадзе славянскія пасяленні цесналучыліся з балцкімі, роля якіх у кансалідацыі беларускага этнасу ў тыя далёкія часы стала даволі прыкметнай.

"Княства Вялікае Свабоды"
Ці цвіце гай Міндоўга
пад Фарнай святыняй?

Адам Міцкевіч.

Слова "Літва", паводле Павэла Ёзафа Шафарыка, чэшскага і славацкага гісторыка, паўстала ад назвы заходнеславянскага племя люцічаў, частка якога ўратавалася ад непрыяцельскай экспансіі і асела ў Верхнім і Сярэднім Панямонні.

Жамайты адносна наймення "Літва" маюць і сваё меркаванне. Яны лічаць, што яно паходзіць ад слова "летува", якое азначае волю і сімвалізуе шчасце незалежнасці свайго краю. Нарэшце, у іх існаваў паганскі Бог дажджу, які

зав'яўся Летуваніс. Ён шчодраспрый ў ураджко на палях, багачо ў лясах і пушчах. Таму і заслужыў глыбокую пашану ў людзей, якія славілі яго ў сваіх малітвах. Да таго ж, каб правільна ўсвядоміць назву Вялікае княства Літоўскае, трэба згадаць "Княства Вялікае Свабоды".

Дзякуючы выгаднаму геаграфічнаму становішчу і высокаму сацыяльна-гаспадарчаму, культурнаму і палітычнаму развіццю, з сярэдзіны XIII стагоддзя Наваградская зямля пачынае займаць у прыёмманскім краі дамінуючае месца. Яна становіцца цэнтрам аб'яднання ўсіх балцка-літоўскіх і беларускіх княстваў. Першы крок у ажыццяўленні аб'яднаўчай палітыкі наваградскім веча было даручана распачаць аўкштоцкаму князю Міндоўгу (1203—1263), сыну Рынгольда, які паходзіў з роду полацкіх князёў. Дзеля гэтага Міндоўг прыняў хрысціянскую веру і быў абраны ў 1240 годзе вялікім князем, а ў 1253-м каранаванася і прыняў тытул караля з благаславення папы рымскага Інакента XIV.

Нягледзячы на розныя перашкоды, Міндоўгу ўдалося далучыць

МІЖНАРОДНЫЯ СТАСУНКІ

Члены творчай групы "ДэрБоген" з Германіі, з якімі гомельскія мастакі супрацоўнічаюць ужо некалькі год, прыехалі ў горад над Сожам са сваімі карцінамі. Гэта першы такі прыезд нямецкага партнёра ў рамках міжнароднага праекта "Мастацтва ў бальніцы". За ім плануецца правядзенне наступных акцый творчага абмену і супрацоўніцтва.

НА ЗДЫМКУ: у цэнтры — кіраўнік групы Герхард ШРЭДЭР.

З ПОШТЫ Яўгена ЛЕЦКІ

Дарагі Яўген! З Вашага ліста выглядае, што вандроўка па Беларусі мела надзвычайны вынік. Гэта вельмі добра. Але ўсё ж Вы спадзяецца на лепшае ў будучыні. На маю думку, праграму і дату вандроўкі трэба аб'явіць шмат раней, як гэта было зроблена апошнім разам.

Артыкул Ваш у "ЛіМе" "Згода, але на якім грунце" варты не толькі пахвалы, але (у нармальным умовах) прэміі. Поўнаасцяпагаджачыся з ягоным зместам, я ўстрывліваюся даваць каментарый да паасобных ягоных урыўкаў. Хачу толькі пры гэтай нагодзе выказаць не ўпершыню маю думку адносна некаторых фальшывых поглядаў, прывязаных нашаму народу. Я ніколі не пагаджаўся і ніколі не пагаджуся з фальшывымі выказваннямі: "Гэтага хоча ці патрабуе народ". Або яшчэ больш абразлівым: "Наш народ не дарос да незалежнасці...". Наш народ меў сваю незалежнасць і страціў яе праз здраду. У перыяд заняпаду Вялікага княства Літоўскага здрада была з боку шляхты, і далей гэта прадаўжалася.

Калі не памыляюся, я калісь пісаў Вам, дарагі Яўген, што празь вякі, і ў розных абставінах, беларускаму народу вырвалі душу. А душа народа — тое самае, што матор у машыне. Матор вядзе машыну, але яго трэба даглядаць. Калі матор даглядаюць інжынеры-механікі, дык народ — выбранны ім правадыры-кіраўнікі.

Я хачу тут даць пару прыкладаў перажытага асабіста мною.

Будучы пад польскай акупацыяй, мой бацька быў солтысам вёскі. Ён атрымліваў з гміны рознага віду інструкцыі і загады на польскай мове. Для мяне гэта было незразумела, таму што ў нашай вёсцы мала хто гэтай мовай валодаў або й зусім не валодаў. Пару разоў я прабаваў атрымаць тлумачэнні ад бацькі, але без вынікаў. "Мы жывём у Польшчы, польская мова — афіцыйная і г.д..."

У 1939 годзе нарэшце Заходняя Беларусь была вызвалена ад польскага прыгнёту. Я быў больш як шчаслівым. І, на самай справе, школу аткрылі на беларускай мове, настаўнікі выкладалі па-беларуску і г.д.

На першае святкаванне Кастрычніцкай рэвалюцыі дырэктар школы загадаў мне падрыхтаваць прамову. Я зрабіў гэта на аснове майго разумення польскае акупацыі, капіталістычнага прыгнёту і г.д. Дырэктар, прачытаўшы без ніякае папраўкі, мяне пахваліў і сказаў прамовіць так, як напісана. Пасля выступлення я заўважыў, што рэакцыя маіх настаўнікаў была даволі халодная.

Мой асабісты энтузіязм знік пасля некалькіх месяцаў. Большасць падручнікаў прыходзілі да нас на расейскай мове. Тлумачэнні: тыраж на беларускай мове вычарпаны.

Зрэшты, гэта не канчалася толькі на школе.

Са шчырымі прывітаньнямі і пажаданнямі памыслых поспехаў.

Янка ЖУЧКА.

Бельгія.

БЕЛАРУСЫ Ў ЛІТВЕ

● Леў МІРАЧЫЦКІ.

Пацікавімся славянамі, што асели на берагах рэк Буга, Нёмана, Віліі, вярхоўя Дняпра, Дзвіны і Прыпяці. Найперш, гэта крывічы — палачане, дрыгавічы і радзімічы. Крывічы былі найвялікшым племенем. Яны рассяліліся ў вярхоўях Дняпра, Волгі, Заходняй Дзвіны, вызначаліся арганізацыйнымі здольнасцямі і таму маглі ўплываць на астатніх: "сярод іншых плямёнаў беларускіх, у мясцовасцях, што гадзіліся на адміністрацыйныя пункты, з'яўляліся крывіцкія адміністратары і паўставаў крывіцкія калоніі. Аб гэтым цяпер сведчаць мястэчкі і сёлы з назвамі "Крывічы". Гэтак маем мястэчка Крывічы ў Вялейскім павеце, Крэва і Крывіск у павеце Ашмянскім, сяло Крывічы ў павеце Лідскім і г. д. Нат на Палессю, Стары замак — крывічы горад — у Вільні быў таксама пастаўлены крывічамі. "Крывічы" значыць тут "крывіцкі", — пераканаўча даводзіў гісторык Я. Станкевіч. Працэс фарміравання крывіцкага племені беларускія даследчыкі звязваюць з вынікам працяглага ўзаемадзеяння з некаторымі балцкімі і заходнефініскімі плямёнамі.

Дрыгавічы займалі прастору над Прыпяццю — на ўсход ад Дняпра і Заходняй Дзвіной. Частка іх адарвалася і апынулася на Бал-

Працяг.
Пачатак у № 46.

да літоўска-беларускай дзяржавы Ваўкавыск і Слонім, Падляшша (Берасцейскую і Мельніцкую землі), атрымалі прызнанне ад Полацкага княства, некаторых мясцовасцей Віцебскага і Смаленскага княстваў. Ён актыўна пашыраў сваю ўладу на Аўкштоту і Жмудзь.

Прадпрымалы Міндоўг ад папярэдніцы беларускай дзяржавы — Полацкай — запазычыў яе парадкі, установы, мову і звычкі. Гэтым, відавочна, былі не задаволены на Жмудзі. У час утаймавання бунту ў 1263 годзе Міндоўг загінуў.

Смелы і энергічны Міндоўг добра разумеў, што знешнія абставіны вымагаюць цеснага палітычнага і этнічнага яднання суседніх княстваў і земляў тутэйшага насельніцтва. Гэта і вызначыла далейшую палітыку наступных валадароў літоўска-беларускай дзяржавы, ядро якой пачало складацца на іх этнічным памежжы — Верхнім Панямонні.

Аднак, каб не даць згубіцца фактам, паслухаем, што раіць прыхільнік праўдзівага асветлення даўніны роднага краю Ян Чачот: Час успомніць нам Рынгольда, Альгімунта сына, За яшчэ слаўтай стала Наша ўся краіна.

А хто ж такі Рынгольт Альгімунтавіч? Чачот згадвае, спасылваючыся на Стрыйкоўскага і Нарбута, што гэта "першы вялікі князь літоўскі, жмудскі і рускі". Затым удакладняе — "легендарны літоўскі князь". Летапісы называюць яго "вялікім князем".

Пасля смерці Міндоўга палітычны крызіс, што ўзнік на балцка-літоўска-беларускіх землях, скарыстаў ягоны сын Войшалк (1223—1267), які валадарыў некалькі гадоў. Пасля вялікакняжацкіх пасадз занаў князь Від, характэрнай асаблівасцю якога было тое, што прызвалі яго Ваўком. Ён таксама правяў нядоўга — з 1268 па 1270 год.

З усталяваннем на вялікакняжацкім пасадзе Тройдзена, які кіраваў дзяржавай 12 гадоў (да 1282), яна здолела вытрымаць націск галіцка-валынскіх князёў, татарскае нашэсце і напады крывічаў, значна пашырыўшы свае межы.

Дзесяць гадоў наканавана было валадарыць Лютаву (з 1283 па 1293), які перадаў валынскаму князю Мсціславу горад Ваўкавыск — "абы з ім мір трымаў".

У неспрыяльных варунках пачалося княжанне Віцэня (каля 1294—1316).

З БУДУЧАЙ ЭНЦЫКЛАПЕДЫІ РЭПРЭСІРАВАНІХ БЕЛАРУСКІХ ЛІТАРАТАРАЎ

Сяргей Русаковіч разам з Міколам Гваздовым, Апанасам Сідарэнкам і іншымі пачынаючымі літаратарамі ўваходзіў у той шэраг маладых беларускіх талентаў, якія па прычыне "ранняга" арышту не паспелі асудзіць у актыўнае літаратурнае жыццё таго часу.

Сяргей нарадзіўся ў 1912 годзе ў вёсцы Асавец Любанскага раёна Мінскай вобласці ў сям'і селяніна Фёдара Русаковіча. Пакуль мы не маем усіх дакладных звестак пра яго. Толькі ў 1990-я гады высветлілася з успамінаў Міхася Кавыля, што быў Сяргей Русаковіч з залатой пляяды вучняў "царскага ліцэя", — Мінскага Белпедтэхнікума, у які паступіў разам з Я. Лешчанкам (М. Кавыліём) і У. Гуцькам (У. Дудзіцікам) у 1930 годзе і дзе ўжо год-два вучыліся С. Астрэйка, З. Астапенка, К. Вашына

ВЯРТАННЕ З НЕБЫЦЦА

Сяргей Русаковіч (1912—1937?)

(Л. Калюга), Ф. Гінтаўт, В. Маракі, С. Гайка... На пасяджэннях літаратурнага гуртка, які ў той час яшчэ існаваў у тэхнікуме, але ўжо не выпускаў свой славуці часопіс "Крыніца" (нягледзячы на тое, што ў 1929 годзе "Савецкая Беларусь" прызначыла часопіс лепшым у рэспубліцы, у 1930-м ён быў забаронены), С. Русаковіч сустракаўся з М. Лужаніным, Э. Агняцкевічам, спрачаўся з А. Кучарам і, як потым успамінаў М. Кавыль, "хваліў Л. Калюгу і С. Астрэйку ды крытыкаваў У. Сядуру: "Ганарыцца наш Бялінскі, што напісаў сказ даўжынёю ад Камароўкі да Старажоўкі..."

Увосень 1931 года С. Русаковіч разам з некаторымі іншымі

"забастоўшчыкамі" за ўцёкі "з прарыву" па збіранню мёрзлай бульбы ў калгасе Сцяпанка выключылі з тэхнікума. Аднак "выключэнцы" доўга не сумавалі, бо ў той жа год удалося ўладкавацца ў БДУ... Усё паступова супакоілася, і "забастоўшчыкі" працягвалі вучыцца, часам нават друкаваліся, але "нкўсаўцы", як аказалася, "не драмалі". У ноч з 22 на 23 лютага 1933 года ў дзверы дома № 63 б па вуліцы Крапоткіна, дзе ў той час пражываў перакладчык Ваеннага выдавецтва С. Русаковіч (Сяргей пакінуў БДУ), пастукалі "хлопцы ў скурках".

Далей пачаў складацца вядомы ланцужок: арышт — воыск — пратакол — "варанок"

— "амерыканка" — камера (Сяргею дасталася пад нумарам чатыры). У тую ж ноч арыштавалі і сяброў-аднакурснікаў — З. Астапенку, С. Астрэйку, С. Гайку, Ф. Гінтаўта, У. Дудзіцкага, М. Кавыля, Л. Калюгу і групу маладых літаратараў: З. Віталіна, К. Грыневіча, С. Ліхадзіеўскага, М. Лужаніна, А. Мардвілку, М. Нікановіча і іншых.

10 жніўня 1933 года "тройка" асудзіць С. Русаковіча да трох гадоў пазбаўлення волі з адбыццём тэрміну пакарання ў працоўна-папраўчых лагерах. Неўзабаве асуджаных, амаль усіх разам, этапіруюць у Новасібірск, адкуль раскідаюць па розных канцлагерах. Далейшы лёс С. Русаковіча дакладна не-

вядомы, але, па некаторых звестках, увосень 1937 года яго паўторна арыштоўваюць і праз некалькі тыдняў асуджаюць да расстрэлу.

Амаль праз дваццаць гадоў пасля смерці, 24 жніўня 1956 года, Судовая калегія па крымінальных справах Вярхоўнага Суда БССР рэабілітавала Сяргея Русаковіча. Але ці можна лічыць РЭАБІЛІТАЦЫЯЙ спраўку-пісьмуку, зсэнс якой змяшчаецца ў двух словах — "расстраляны памылкова...?"

Апавяданне "Крумкач" было надрукавана ў часопісе "Узвышша" вясной 1931 года. Паказальны склад аўтараў таго нумару элітарнага выдання: К. Чорны, М. Лужанін, З. Бядуля, З. Астапенка, Х. Дунец... і вучань першага курса педтэхнікума С. Русаковіч...

Леанід МАРАКОЎ.

Сымон Цывік сёння ўстаў як ніколі рана, 'шчэ досьвіткам, тады, калі зюлак прадзіраў свае каравыя вочы. Яго разбудзіў гарласты назола-певень, якога ён трымае васьм'ю год у гаспадарцы ня так для прыбытку, як ён кажа, а для парадку. Хоць і часта смяюцца дзеці старога Сымону, — калі ён ужо адсвяткуе сямігадовы юбілей спаўнага палкаводца? А ён хоць-бы што, не сярдуочы адкажа: бо трэба-ж, каб хто-небудзь лад вёў, ну скажам, даглядаў, клапаціўся аб нястачы і іншае, адным словам, кіраваў. Вось і тут так выходзіць. А без яго — разважае Сымон далей — як полк без камандзіра. І перад яго вачамі намалявалася стройная постаць пеўня: з паднятымі ўгору дугамі-пер'ямі і чырвоным зубцаватым грэбнем.

Ды ці ў гэтым уся выгада галагучкага палкаводца? Падумаўце. Раз... Два... Тры... Чатыры... Ну, годзі, як я бачу, вы ўжо затаміліся, цівося, як думаеце, а адказу няма. Лепей патурбуем Сымона, ды ён і сам ужо назолаю крычыць:

— У дамоўцы ўсё-ж трэба. Навошта маім курам бегаць па чужых дварах, шукаць пеўня ды губляць па засутаччу яйкі, гэта-ж будзе трата ў гаспадарцы, а так у мяне ўсё сваё ад голкі да бугайчыка. А хто сёння мяне разбудзіць?

У гэты час певень закрываў на ўсё горла, быццам кажучы гаспадару:

Я-ш-ч-э б-у-д-у-у, х-в-а-л-і б-о-л-е-й!

— Ціха, пачкур, бо яшчэ Лукер'я прыбяжыць з таўкачом, — папярэдзіў наракам Сымон.

Гэта ён успомніў мінулае лета, як яго палкаводзец з сваім атрадам пакляваў у суседкі Лукер'і ўсе гуркі. Тады яна цэлы дзень гарцавала з таўкачом за пеўнем, з канца ў канец вёскі, бы ўтрапёная, і, галосычы, аж ламала рукі:

— Каб цябе пранцы елі самога і тваю атарыцу, як яны мае гурчкі паперлі. Было некалькі каліў, дык і тыя рашылі да шлэга. Няма чаго і дзеткама даць. Гэта год у год, выпусьціць гэтую псярню, што гатовы вочы павыдзіраць: любуецца, а ты выстарчай ім. Не, годзі, хіба здохну на лета, калі я яму голаў не адкрочу, — клялася Лукер'я.

А Сымон грывеў басам:

— Вычарнее юкло, то прысунеш гэты нос кірпаты (а ў яе і дапраўды быў такі). Гэта на сваю ўсё голаў, галубка. Брашы, брашы.

На гэтым і канчалася. Сымон джаў дамоў, а Лукер'я ўзмацняла агонь праклёну.

Тымчасам Сымон ужо апрануўся. Усунуў пракавецкія, 'шчэ пакойнікі дзеда, ватовыя штаны, якія, як крылы старога абшарпанага ветрака, лепяталі ад ветру, а з іх, быццам-бы толькі што з-пад сьнегу вяснона на выжарах, рыжэў збіты ў ямець вата-мох. Усцягнуў каравыя ад гразі юхтавыя боты і, нешта нэндзна гомзуючы сабе пад нос, бускнуў:

— Скажаш Малахвею, хай вецарком падскочыць на кані ці так.

— Ён-жа будзе адзін баяцца, — ледзь працадзіла праз зубы, як малако праз густую цацкіну-анучу, старая Сымоніха.

Сымон змаўчаў, нічога не адказаў, а толькі моцна чмакнуў дзв'юрыма, аж зазвінелі ў вокнах шыбы, і бадай ад гэтага грукі прахвациліся дзеці, якія 'шчэ спалі ў цёпных коўдрах у запечку.

Сымоніха кулём рынулася на ўздагон за Сымонам, трымаючы ў руцэ зрэбную белую торбу.

— Сымон, а Сымон, вярніся, вазьмі кайстру, — чуваць было лемантала жонка Сымона Аўдуля.

А Сымон, увапёршыся ў зямлю вачыма, адмерваў крок за крокам. Ён ці ня чуў, ці зусім не жадаў чуць гэтага пляманту, а магчыма ўцякаў ад яго.

У яго галаве складаліся новыя пляны. Новыя думкі валодалі ім, будзілі глыбокія пачуцьці, натхнялі

га здрыганулася Аўдуля.

Як раптам быццам нешта цюкнула ў сэрца, і яна, як шалёная, кінулася на дзяцей.

— Што ты ценькаеш, пашкуда аблауха! — і грывак ёмка прыліп у худзенькія плечы Зіны, а Зёма даў дрыла. Зіна крыўдна заплакала, яе сльёзы-расінкі сыпаліся з вачэй буйня, як боб, ад гэтага мацеры зрабілася шкада, і яна паспрабавала суцішыць.

— Сьціхні-ж мне, бо як вазьму паўрозы, то ня так дам. Яшчэ таму рыштанцу не ўдарую. Распусьціліся, на сабакі ня варт, — пакорлівым тонам, як дзяк на клірсае, цягнула Аўдуля. — Глядзі, каб ты мне больш і ня пікнула, а не, — і падскочыла. Зёма знадворку шкрабаў кіпцямі, нібы ў коршака, па шыбе, яна скрыгітала, і ён, выскаліўшы жоўтыя зубы, рагатаў з Зіны.

— Я вось табе пакажу, — і Сы-

І сама, падабраўшы хвалібоны запэцканага андарака, гарцавала ўсьцяж вуліцы.

На ёй нікагусенькі, пустэльная ціша. З камяноў сьвідруе сівы дым, які разносіцца ветрам, як воблак з неба, і востра пахне ў паветры.

— Цёця, цёця, — цягнула ўжо за андарака Зіна Лукер'ю. Мамка ўстала і казала, каб вы ня крычалі, а да іх прыйшлі.

— А няхай тваю мамку махне, — адмовіла Лукер'я і нацопала да студні.

Аўдуля ўжо сядзела на лаве, каля вакна, і енчыла:

— Нашчэнт змардавала, бэсь-цюга, і як май умаеваў, змылася. Гэта-ж трэба, зьяняцку так чалавека на паўмор перапаалохаць! Вось дажыліся да пустога канца,

Сяргей РУСАКОВІЧ

КРУМКАЧ

АПАВЯДАННЕ

халодны розум, а часам роём кружыліся над ім, як авадні ў гарачы дзень ля жывёлы, луналі ў бязмежжа, зьяварталіся назад, ахварбаваныя ў вясёлкавы колер і, цмогнуўшыся ніцма, каля ног рассыпаліся, як мякіна на ветры. Не ўтаймаваць усяго.

Бывае так, што чалавек адкруціць сваё жыццёвае кола назад, акунецца ў мінулае, і аму здасца, што ён маленькае дзіце, якому толькі ўсяго пяць гадкоў, якое сядзіць на жоўтым пясочку і перасыпае яго, а не — з цёсачак на печы, пяючы "катка", майструе хатку. Тады маці задаволенна кажа: "Забавляйся, сыночку, як вырасьцеш, забяруць у салдаты, тады забудзеш пра сваю мамку, што яна і была ў цябе". І яно ласкавенка, як сонейка, соладка, як цукар, усміхнуўшыся, адкажа:

— Мамка, я вас моцна люблю!

— Вось дык натура! Вось дык чалавек! А яшчэ славіцца, як разумны, за парадзімі зварачуюцца. Гэта-ж каб хто ўведаў, дык на ўсё сяло засьмяялі-б, праходу-б ня далі, — абірала, стоячы ля вакна, жонка Сымона.

Ёй зрабілася горна на Сымона, і яна легла на ложку, ухталася, закрыла голаў.

А дзеці сваёю чаргою ледзь ня браліся за чубы, вялі між сабою "полеміку".

— Ага, я ведаю, куды наш татка так рана пашоў, — прасакатаў маленькі хлопчык, якога дражнілі Зёма.

— І я ведаю, — падхапіла маленькая Зіна.

— Ну куды?

— Да дзядзькі, што на хутары жыве.

— Ха-ха-ха. Ня ведаеш, — заліўся сьмехам Зёма, ад яко-

моніха з волакамі ўлягла за Зёмай.

А ён, весела падражніваючы, паіграў да Янкі, каб пахваліцца навінамі, што адлупчавала маці Зіну, і заўтра ўдвоіх пакляць з сястры.

— А разун вас не парэжа! Нічога зрабіць нельга за вамі. Гэта думаць, яно ўжо плавзугае, куды бацька пашоў! А маўзуньне галаватае, шкуру паспускаю, — бэсь-цілася Аўдуля.

— Завошта гэта ты на іх?

Аўдуля нэрвова здрыганулася і ўставіла погляд у бок дзв'ярэй. У яе вачу плаваюць белаяпасава, блішчаста-срэбныя кругі, якія час ад часу зьнікаюць, расплываюцца, а за імі ўплываюць ганяццы Аўдуля. У яе пашыраюцца зрэнкі, вочы набухаюць і выпупляюцца. Яна зьбірае апошняе сілу і з напружаньнем працінае, бы сьпінчаком:

— Табе чаго, лантудра, няпрошаны госьць? Усюды пасьпеш, дасьціпная — нішто без цябе не абыйдзеца. Каб і вочы ня бачылі!

— Я да Сымона, прашу не турбавацца.

Аўдуля кіпіць ад злосці, хватае ў камешніку таўкач і мерыцца на Лукер'ю.

— Дык ты яшчэ будзеш аскірзацца, вось табе! І яна кінула таўкачом у яе.

Лукер'я спрытна адскочыла і энергічна штурханула Аўдулю ў плячо. Тая грузна рэзнулася ніцма аб падлогу, а твар зрабіўся плямістасіні, набракла-азызлы.

У запечку з плачу захлапалася Зіна.

На дварэ, каля студні, скрыпеў вочап, а на ім вісела вядро. Лукер'я схамянулася: "яшчэ чаго добрага, скажучы, што я"... Раптоўнасьць перамагла сьвядомасьць, яна мігам выскачыла з хаты і, што ёсьць моцы, закрывала:

— Ратуце, Аўдуля хворая!

што кожны чарвяк цябе точыць.

І яшчэ галасьней крычала, калі Лукер'я чэрпала ваду.

— Пачакай-жа, гіццю, каб і нага твая ня была ў маім дварэ! Вон, пашкуда!

Лукер'я несла поўнае, як вока, вядро вады. На прымурку сядзела наплаканая Зіна. Аўдуля вышла ў сенцы і неўзабаве турнула перад сабою маленькую дзяўчынку, гадкоў з пяцнаццаць, якую клікалі Настай. Гэта была наймічка.

— Дагэтуль руціць, лежань ты. Ня чуеш, што ў дзв'еры рогаюць? Добрыя людзі ўжо на поле пайшлі і дамоўкі дагледзелі.

— Ім і трэба ісьці, — як з падзем'я азвалася Наста.

— А табе не, шалудзівае погань? Каму гэта ўсё запасім? Мо-ж прэш больш за ўсіх, — шыкала Аўдуля.

Наста моўчкі пачала шураваць у печы. Аўдуля, як хмара, пакляпала да ложка. Праз хвіліну ўбег з крыкам Зёма.

— Малахвей едзе. Зашамрэлі сковарады, і пах дыму разліўся па хаце.

Аўдуля ўстала і, як упоеная, пахіснулася ў бок, ледзь ня чмокнула.

Наста з хітраўсцю кпліва ўсьміхнулася.

— Прыдзеца рэчанцы адлежаць.

За сталом сядзіць Малахвей. На яго асмуглым твары зьбіраюцца зморшчкі. Падбародак конвульсыўна ўдрыгвае. Твар засмучоны, быццам па кім спраўляе жалобу. На вочы насоўваецца цьмяная заслонка, насупіўся. І, што хвіліна, траціць роўнавагу, галава цяжэе, бы наліваемая волавам, і ён паступова схіляецца на стол. Зьнікае ўсялякая рухавасьць, а думка

карузаю сьвідруе голаў: "Што скажа бацька?" Зьянячэку вырываецца:

— Няхай не пасылае, гэта навука.

Аўдуля, як апараная, енчыць: — Да кожнае справы трэба загадзя прынаравіцца, ёлапень дурны! Хіба сьляпы быў? Бельмы-ж цэлыя.

Малахвей анямеў, сядзіць, як укопаны.

— Загадай дурню маліцца, дык ён лоб паб'е, — ня сунімалася Аўдуля.

— А хто яго ведаў, што так здарыцца, я-ж не прарок. Ды мо яшчэ нічога і ня будзе, — апраўдваўся Малахвей.

— Паслухай, што на сяле кажучы, дурніца. Адна Лукер'я ўсім на хвасты панавязвала. Праходу няма, як крот капаецца і ўсё на Сымона.

Пры апошніх словах яе голас дрыжэў, бы напаятая струна, і язык міжвольна лепятаў, як асінавы ліст пад восень.

На парозе зьявілася Наста.

— Людзі папрыходзілі, куды вельці?

І зачыніла дзв'еры. Аўдуля на хаду ўскінула на плечы хустку-апрапаху і вышла.

Малахвей застаўся адзін. Нешта сабе пад нос памармытаў і задрамаў. Ім авалодаў сон. На дварэ Аўдуля разьмяркоўвала наймітоў.

— Вось гэтая партыя, — і яна паказала рукою, дзе стаялі тры жанкі, — бульбу капачь за чорную грэблю, а астатнія пад павець — лён трапаць. З імі пойдзеш і ты, Наста.

— І я, — напросілася Лукер'я. Аўдуля скоса паглядзела і выціснула:

— Бяры трапло і ступай, а не — да хаты.

Ужо пад паветкай цахкалі цёрніцы, і трапло прагна жавала кастрыцу.

...Конік бжыць трушком, але шпарка. Ужо мінуў Няжылава. Засталося лічаных тры кілёметры. Колы сакочуць лэстачкамі, і рога-там аддаецца водгук: ту-ды, ту-ды. Зьнікае грым ночы, бо месяц-аблуда вынырнуў з-пад крыгі хмар. Каймоў лесу вышыта дарога, ломаная, як чаланка. Зарэзалася кола ў калдобіну, конік нацягнуў жылы, але ні з месца, толькі воз рыпнуў, хурман пад адхон покатам. У Лесе трэскалася сава. Перад канём узвіліся тры сьцені. У небе ядраныя зоры.

— Ой!

— Ку-га! — разьлягаўся лес.

Конь фыркнуў і заіржаў. Водгалас спаўся.

— Н-о-о-о! — гукнуў на ўсю моц Малахвей і здрыгануўся.

— Чаго цябе бярэ? Уставай ды едь, вечарэе, — праказала Аўдуля.

Наздраты Малахвей прахапіўся і, пазяхаючы, апрануўся. У яго быў разбухлы твар, а вочы чырвоныя, як у рака.

Калі Малахвей выязджаў з

(Заканчэньне на 8-й стар.)

(Закапчанне. Пачатак на 7-й стар.)

двара, Аўдуля навучала: — Толькі ня будзь варонаю. На дарозе ня спыняйся. Калі ты спытае, скажы, што па дрывы ў лес. Падбегла Лукер'я. — Куды кастрыцу прыбраць? — На вышкі ў адрыву. Конь стрыжэ вушамі і ня ўрым-сьціцца. Аўдуля пасьпела кінуць: — Глядзі, сынку. Шчасьлівай дарогі — едзь. І загрузацілі па шашы калёсы... Конь, бы куля, імчыцца пярэкідам. Яго грыва, ручайка кужалю, веціца ў паветры, а вецер цапуе яе, лащыць, як дзіце. А конь, што далей, прысьпяшае бег і пакідае за сабою доўгую стужку пылу. За гэтым сочыць Аўдуля і з вока ня спускае. У яе на вуснах топіцца салодкая ўсьмешка. "Нездарма ў яго віхор вышэй воч". І пайшла ў павець.

Кволае сутоньне ночы спалася па зямлі. Апошнія ніткі-праменьні даканалі на шырокім пататне асмыгленяга неба. Зямля тесе ўзаранымі скібамі ралыні. У лесе падгалістыя сосны аддаюць смалою, і днём здаровы водыр разнісціцца ветрам. Пад вечар сінявокім вянок каля лесу чэзьне смуга. Кашлатыя хмары сунуцца на поўдзень. Гамонкае поле сьціхае, яно слухае начную музыку, і рэдка калі хто парушае веліч гэтае цішы. Толькі засаб некалькі дзён яно ня мае супакою. Вечар нараджае сквіп і сьмех, звонкі, срабрысты. Гэтак і сёньня.

Паперадзе ўсіх ідзе Наста. Яна нібы адлучылася і ідзе асобна. Астатнія ідуць чародка і заўзята радзяцца, спрачаюцца. Яны ўзышлі на грэблі і зварочваюць нацянькі рэдкім хмызняком, які за лета абабілі пастухі кароўмі.

Кірэйка гукнула ў бок Насты. — Чаго пацэбала адна! Ласку гэтым ня зробіш, а прыпрэ каровы даіць. Хай жорны свае пранясе, папробуе, што за смак. На гатовае-ж сквапіна.

І ўсе голасна падхапілі Кірэйку. — Пачакай, вось дзівачка, ня мела клопату. Мы думалі, яна разам з намі ідзе, прыставалася па справе, а яна пасігала. Дзень брала, брала, а на ноч папраўляешся. Хіба ачумела, дзеўка!

Наста спынілася, пачакала, пакуль падышла да яе, і прыдушаным голасам, аглядаючыся, каб ня было чужога, ледзь праказала: — Жаначкі вы мае, яна-ж загрызе мяне. Ахлану няма, ад відна ды да цямна ўсе на нагах і таўчэцца, як Марка па пекле.

— Хіба ня бачым. Ты-ж яшчэ дык другі толькі год, а мы-ж зьявлявалі разам, то ведаем, што за штука. Добрая жмінда: сваім дзецям і то шкадуе, абадраныя ходзяць, а палатна на воз не забраў-бы.

— Каб на пяць хіба — тры куфры, як вока, — гукнула Наста. — Ну вось бачыш! А і ты-ж сарочку носіш, што верацяном раскалаціў бы, а восень, такі холад, — падмацавала Агапа.

Наста, відаць, крыху засаромелася, пачырванела, але ішла моўчкі — гэта ей была не навінка, не ўпяршыню.

— Ды што казаць, — працягвала Прося, — хіба-ж ня прэе праз яе ласку пакойніца Гінда? Жыўцом ў магілу загнала, а была здаравіна такая, потым прыстала. Папалёта-ла так, як ты, голая ды босая... дык і гатова, прастудзілася; лячыць ня было каму, і памерла. Вось ужо пяты гадок ад мясаеда пашоў. Вечна ей памяць! І яна злажыўшы ў кучу тры пальцы, перахрысьцілася.

— Гэта скнара, сьлепень добры, усе гізунты выцягне, толькі паддайся, — заўважыла Кірэйка.

Усе зычна, пакаціста зарагаталі. — Сёньня сама ня вісела, дык дзяцей выслала, каб праверыць, ці шмат выграблі. Каб цябе прыгрэблі сырым пясочкам да сьвятое ня дзелькі, а ці-ж ты дала нам на поўдзень, як людзям, шыкуха пранцаватая? Прыслала дзецьмі, як мышы ўдавіцца, цьвілога хлеба і тры раз-пелзныя гурочкі, як чэмер, — дапякала Агапа.

— Шчэ з леташняга году, — дапоўніла Наста. — Сала кублы не дадзержваюць, і нядаўна, як вала добрага, кабана ўклала, ня кажучы ўжо пра тыя, што ў засадзе. Штодня купцы прыязджаюць, а не, дык сам адпраўляе. Вось і ўчора сын адтарабаніў.

На яе падазрона ўсе зірнулі, яна гэта заўважыла, але нічога не адказала.

— Бачыце, сястрычкі, што на сьвеце робіцца, а на сходзе ніхто ня пікне. Сядзяць, нібы вады набраўшы, — казалла на ўсіх Прося.

— Сымон горлы ўсім пазатыкаў, — вытлумачыла Кірэйка.

— Ці-ж ня праўда? — падхапіла Агапа. — Самі-ж добра ведаеце, як летась Лукер'ю працьвітарыў перад усімі на сходзе, што толькі намякнула. Год на працу ня прымаў.

— Я-б не жадала яго й заробткаў, каб толькі адрабіць. Ужо два

— Чуеце, як Лукер'я аратарнічае, усёроўна, як Мікола, — праказала Агапа і, жартуючы, дадала: — Ці не за дэлегатак.

Яны сьцішылі крокі. Прыслухаліся. І як пад каманду, шэптам адказалі:

— Так, яны...

Праз хвіліну ўсе стаялі разам і гутарылі. Кірэйка, не даходзячы да іх, брала на цыгіндар.

— Чаго растрэскаліся на ўсё сяло, аж на тым канцы чуваць? Ці нельга паціху ўладзіць свае нагіморы?

— А мы пра новую вестку дудукаем, — абаранялася Лукер'я. Вось ці чулі? Дужа цікава.

— Пра што? — гримнулі залпам.

— Прыехала з раёну нейкая ахмістрыня і заўтра вечарам склікае сход усіх жанчын нашага паселішча. Кажуць, хоча ведаць, як жывом з дзядзямі, ці ня тузаюць за каўтуны.

— Вось аскома...

— Зьлітавалася, — гіронічна перабіла Кірэйка.

Пакаціста зарагаталі. І паліліся кніны па адрасу "нейкай ахмістрыні". Яны што раз усё мацнелі і нагадвалі аб нечым набалелым. У старое Агапы сьліна мильным шумам тала на губах.

— Бач прыехала — сход рабіць, людзей бунтаваць. Ведаем такіх! Цікава ей, як я сплю з сваім Ігнатам.

— Дзе ні прападала — прыду, 'шчэ і Ладымерыху падбухтору, каб болей.

— Даўно так-бы, без усяго.

І сьціхлі — усё ўладжана. Пачалі разыходзіцца.

А ноч ліяла. Крыпльі ў перхаці лушчыліся: ападалі ў застылай нярухомасьці. Тады блішчэла зямля. Росныя пацеркі пераліваліся і зіхцелі дьямэнтам. Рабілася зябка. У гары, дзесь, блудзіў журавель і прагна курлыкаў. Іней садзіўся паволі, нячутна, каб ня трывожыць ноч. А з вуснаў пльыло:

— У-х-х, як здорава шчэміць мароз.

— У-х-х, як холадна дыша зямля.

А ў небе лупалі сінявокія зоры...

— Паганяй, сынку, хутчэй будзе. Каб гэту чортаву мясьціну пераскочыць, а там крыху ня так — поле. Можна-б яшчэ раз зьвярнуцца пасьпелі, хоць і бярэцца пад дзень.

Хурман ужо з пугаўем завіхаўся ля хваста і пляжыў сырыцоваю пуга па сытым крыжы каня. А ён цяжка, задыхаючыся, ледзь плішчыў.

— Вось табе і на, не пагоніць. Дзіва, што стрэў чорта як і сам.

Сяргей РУСАКОВІЧ

КРУМКАЧ

АПАВДАННЕ

тыдні, як хаджу на картоплі, а яшчэ, казалла, надзельку, — скардзілася Прося.

— Што вы бралі ў яе? — спытала Наста, якая цівоса маўчала.

— А ўжо-ж, здэцца, пры табе. Калі памятуеш, вяснона приходзіла мукі на хлеб пазычаць.

— Памятую, памятую, — як праз сон прыпамінала Наста. — Гэта ў першы дзень, калі яны перабралі мяне ад Забелых. Як даўно!

— Вось, вось, — згаджалася Прося.

— І гэта за тое?

— Далібог, залаценькая, за тую мукі. Ніяк не адкаснуцца. Сваіх яшчэ загончык, як на лаву, стаіць. Жыта позьняе будзе. На дзяснэк я небудзь трэ атчануць.

— Ды ўжо-ж.

На нейкі час змоўклі. Сьцежка крута ўвільнула на агароды, у бок загуменьня. На градах чарсьцвела ад ветру позьняга капушта. Гарбузьнік пачарнеў і апусціў вушы ад ранніх прымаразкаў. Цыбуля ляжала ў кучках, апанутая ў зімовыя кажухі, яе павыцягалі за косы гаспадыні. Сям-там пракідалася рэдзька, якая пайшла ў ствол, аб ей ніхто не клапаціўся. Часам ляжаў у глыбокай разоры, дагэтуль нікім не заўважаны, пярэсты гарбуз. Тырчэла голае цырбынне кіяхоў, бы ў рэдкім лесе пні. Бацьвінне галузнае, яго нават не падабралі каровы, якія звычайна любяць швэндацца гэткаю парою. Пад хлявом стаяў, увапершыся ў яго карчакаватыя плечы, сьсечаны цыбаты цаўнік. Гэта нарыхтаваў сабе на зіму дзед Навум, хоць і абівае бакі на вышках 'шчэ пазалеташні і ня выводзіцца з кісету сьлетні бэсараб.

Вышлі на вуліцу. У хатах міргацелі газыніцы, лупалі ўсхліпамі. Сьвята ледзь цадзілася праз шыбы і расьсейвалася ў сутонлівай каламуце вуліцы, ад гэтага здавалася крыху відней. Уперадзе капашыліся густыя цені, і чуваць была жаночая гамонка. Па голасе можна было ўгадаць і, не памыліўшыся, адказаць, што гэта былі з іхняе хэўры, бо асобныя кускі гутаркі казалі за гэта.

Што гэта, жаначкі, за навалач, — і разьвяла рукамі. На яе ўсе вытрашчыліся і ўважліва сачылі за кожным яе пачочным рухам. А яна папраўлялася:

— Лыткі-ж добрыя выгадавала, дык чаму ня чмуціць? Шпацыруе сабе, заклаўшы рукі за зад, загнуўшы пэйсы рогам, як у барана. А ты ад цямна да цямна карчуком — не на ўме нішто.

— А мы на сходзе выкажам. Чмыхне ў нос, — перабіла Прося. — Усё дачыста расьпішам, як крэйдаю па сьцяне.

Разважна памаўчалі, бо думка апаланіла нечаканасьцю. Але не надоўга. Лукер'я першая ўхапілася за працяг гутаркі. Яна ёю так захапілася, што не заўважыла, як цапкам каўтала словы або захлапілася, але што сказала, было для ўсіх зразумела.

— І каліва не перапушцім, гуртам будзем лаяцца, да апошняга слова. Падцяром соплі, ліха іх галаве. Хай ведаюць, што мы не з апошніх. А ты, Прося, не адмаўляйся, мы выберам цябе дэлегаткаю, яшчэ і ў раён пашлём, паглядзіш, азнаёмімся, і будзем разам працаваць.

Прося соладка ўсьміхнулася, бадзёра.

— Дык я-ж старая, 43 гады, што я вам напрацую, лепей Насту, яна маладая, здаровая. Няхай яна там раскажа, як ей жывецца ў Цьвіка.

— Нічога, выберам цябе і Насту — дзьвюх, — гукнула Кірэйка.

— А яна тут сама? — спытаў хтосьці.

Пераглянуліся. Вочы дапытліва пачацалі ўпоцемку.

— Недзе дамоў шыгнула.

— Ды ўжо-ж. Я сама ей скажу — прыцягну сілком. Толькі, каб вы былі ўсе, а то Сымонавы сучкі цяўкацьмуць — ня справімся, — турбалася Лукер'я.

— Апрагуцца...

— Зможам...

— Кагалам...

Загулі галасы. Разварушыліся. Нават Агапа, якая дагэтуль супраціўлялася, дала згоду прырысьці на сход і не адна.

— Ну-ж, каб цябе ваўкі зад..., — з прыскікам кідаў праз зубы Малахвей. І аглядаўся па баках.

На возе ляжала ўпоруч пяць мяшкоў жыта і адзін упоперак, на якім сядзеў сам Сымон. Яго каржакаватая фігура ляніва варушылася, і валавянныя вочы ўпіваліся ў начную цемьне. А ён глытаў яе і хціва жмурыў бровы. Воз нахабна рыпел, западаючы ў калдобіны.

— Ну, ну, яшчэ, рыжы! — падганяў Малахвей.

— Гэ ты, дубіна, жуй будзеш, — ужо сьмела гукаў Сымон, бо пераехаў лес. А ён яго часам баіцца і моцна любіць. Баіцца тады, калі вядзе што-небудзь каштоўнае. Тады яму здаецца, што з-за карчоў за ім нехта сочыць і цікуе, каб выглядзець добры, падручны момант і зьнянацку накінуцца і абрабаваць яго. Але гэта бывае на рэдкасьць. За ўсё жыцьцё ён памятуе толькі адзін такі выпадак. Ды і то гадоў з сем назад, калі вёз да брата на хутар кабана.

Як праз сон, успамінаў.

— Стой! Стой!

— Стреляць буду! Стой! — зашчоўкаў затвор. Суняўся. Падышлі дзьве ўзброеныя постаці.

— Што вязеш?

— Куды?

— Далібог, залаценькі, пасагу дачцы.

Ухітроўваўся, але дарэмна.

— Скідай і дамоў.

— Што вы!.. што вы!.. даражэнькія!..

— Ня пікні Чуеш?

І здарова рука накінула мяшок на галаву і моцна сьцяла зборкамі.

— Едзь.

Забраджалі пустыя калёсы па карэнай дарозе. І на астачу харкнуў густы стрэл.

А колькі ён іх перавазіў! І ліку няма.

Сымон зноў пачаў шморгаць лейцамі.

— Но-о-о, падла, цопаі!

І болей нацягнуў шапку на вушы. — Тата, тата, мех падраўся — жыта сыплецца! Хутчэй. Каня ... Тпр-р-р!

— Тпр-р-р-р! Пакуль суняўся, дык палову мяха і высыпалася. Буйныя зярняты, як жоўтым пясочкам, высыпалі сьцежку. — Бяды ня было, дык на табе, — гаркітаў Сымон.

— Але адны гоні не даехаць, вот скажы ты!

— Разграбі яго з пяском, хутчэй!

— А можа сабраць?

— Ня трэба, жывай!

Конь аддыхаў. Над ім з спэцыфічным пахам вісела дзяруга густое пары, як туман над ракой.

Малахвей разгроб ува ўсе бакі, зьмяшаў з пяском і, некалькі раз перагледзеўшы гэта месца, сплюнуў і рынуўся наўздагон за возам, які ўжо ад'ехаў на некалькі крокаў. — Тата, тата, пачакай!

Сымон азірнуўся, затарнаваў каня.

— Што сталася? Які чорт душыць, што так канаеш?

А Малахвей увесь белы і дрыжыць, ледзь усьцэгса на воз.

— Кажы, што?

Маўчыць і ўсё цьсьнецца да меча, а як ачухаўся, боязна (каб зноў не здарылася) апавядаў:

— На гэтым месцы мяне і ўчора спаткалі, ледзь выбраўся.

— Які пудлівы, на ліха табе, што ўсяго баішся.

Гэта ён сказаў на Малахвея, але потым гутарка ўвесь час ішла пра ўчарашняе здарэньне. Сымон пытаў:

— А што рабіў Мікола?

— Каня варочаў назад. Хацеў, каб завёз жыта ў савет, але парадзіліся між сабою і казалі, каб вы заўтра прышлі ў канцылярыю да іх.

Сымон ня ўтрываў.

— Хваробу, галота, закіпаеш!

Трасу пад'ясі, што дам, бздзюха гнілавухая! Яшчэ паглядзім, хто каго!..

Расчыніліся вароты, і конь цвёрдэаю хадою пад'ехаў да клепа. Сымон мешкавата саскочыў з воза, бо ўжо прысадзісты мужчына трапавяў з воза мяшкі.

На ўсходзе акраец неба агніста зардзёўся, і грым ночы зьмываўся ў буйных пацерках расы, ранейшай, срабрыстай.

Вестка птахам абляцела вёску. Усе на нагах: старыя і малыя. Гутаркі не абабрацца, і кожны павоюму тлумачыць. Адны спачваюць, другія насупроць, а большасць вяселья, адчуваецца нейкая ўрачыстасьць, перамога над тым, каго раней баяліся.

— Я дык вельмі рада, што хоць збудзем з галавы аднаго крумкача, — кажа старая Навуміха, захутаўшы ў ручнік свае хворыя зубы.

— Вядома, падаўна трэ' было гэта зрабіць, бо ён не чалавек, а зьвер, — дапаўнялі іншыя.

— Зьверу зьявлярыня і слава.

Аўдуля ў той дзень нікуды ня вышла з дому, а ўсё ходвала, бо ня было ўжо ў яе Насты. На яе вядзьмарскім твары, у ружовай тлустасьці шок, хаваецца глыбокая тайна. І яна ад гэтага ня ўрымсьціцца, ходзіць па хаце, нечага шукае і прыліпае да акна. Глядзіць на вуліцу, а па ёй ідуць людзі і спыняюцца каля вялікага будынку. Тады яна ледзь цэдзіць праз зубы:

— Скончана... ведаюць...

А людзі ідуць. Спыняюцца. Задзіраюць галавы на сьцяну, дзе прыбіты вялікі кусок шпалеры, а на ім гонкімі стракатымі літарамі выведзена:

АБ'ЯВА

Даводзіцца да ведама, што сёньня, 5 кастр., а 12 г. дня, у памяшканні хаты-чытальні адбудзецца грамадска-паказальны суд над кулаком в. Навасёлкі Сымонам Цьвіком, які прыцягваецца да судовай адказнасьці за эксплёатацыю і зьдзекі з наймічкі Насты Бугай.

Менск, 1931 г.

«Голас Радзімы»

Галоўны рэдактар
Наталля САЛУК

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

Дзяржаўны камітэт па справах рэлігій і нацыянальнасьці Рэспублікі Беларусь; Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі; Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства "Радзіма").

РЭДАКЦЫЯ:

Намеснік рэдактара
Галіна УЛІЦЕНАК.
Адказны сакратар
Тацяна КУВАРЫНА.
Рэдактар аддзела —
член рэдкалегіі
Юген ЛЕЦКА.

Рэдактар аддзела
Алена СПАСЮК.
Аглядальнікі
Юрась ЛЯШКЕВІЧ,
Леанід МАРАКОЎ.
Спецыяльныя карэспандэнты
Нэлі ПРЫВАЛАВА,

Віктар СТАВЕР.
Рэдактар-перакладчык
Святлана КАРПУЧОК.
Стыльрэдактар
Ірына КАЗЛОВА.
Тэхнічны рэдактар
Данута РАКАВЕЦ.

НАШ АДРАС: 220005, Мінск, пр. Ф. Скарыны, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: (+375-17) 213-31-97, 213-32-80, 284-76-56, 213-37-82.

Пазіцыі рэдакцыі і аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на старонках «Голасу Радзімы», не заўсёды супадаюць.

Рэгістрацыйнае пасведчанне № 81.
Падпісны індэкс у Беларусі 63854.
Тыраж 1 625 экз.
Зак. 2245.
Падпісана да друку 22.11.1999 г. у 12.00.

Газета набрана, зьвязь і аддрукавана ў друкарні «Беларускі Дом друку» (220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77).